

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 5ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων
και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ
και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25%
από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ζωή Σπανάκου, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευση
«Ιωάννης Α. Πανούσης, Πάρεδρος
ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
Έλαβε μέρος Στη συγγραφή του
πρώτου μέρους (1/3)».

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Παναγόπουλος,
Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών
Αντώνης Σπανουδάκης,
Σχολικός Σύμβουλος
Ελένη Γιοβάνη, Φιλολόγ., Εκπ/κός
Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Λεμονιά Αμαραντίδου,
Εικονογράφος-Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννα Μόσχου, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Αλέξανδρος Ψυχούλης, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**Ελληνικά Γράμματα–
«Multimedia A.E.»**

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ζωή Σπανάκου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ελληνικά γράμματα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 5ος

ραψωδία Υ
Θεομαχία
(Συμμετοχή των θεών στη μάχη)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο ποιητής καθυστερεί την τελική σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Έκτορα, για να προκαλέσει περισσότερο το ενδιαφέρον μας και να δείξει και άλλες πλευρές του πολέμου. Με τους πρώτους στίχους της ραψωδίας μάς μεταφέρει στον Όλυμπο σε μια νέα, την τρίτη, συνέλευση των θεών (πότε έγιναν οι δύο προηγούμενες και ποια ήταν τα θέματά τους;). Ο Δίας αίρει την απαγόρευση που είχε επιβάλει στους άλλους θεούς και τους επιτρέπει να πάρουν μέρος στη μάχη (θεομαχία). Οι θεοί χωρίζονται και κατεβαίνουν στο πεδίο της

μάχης, άλλοι στο πλευρό των Αχαιών και άλλοι με το μέρος των Τρώων. Ο Αχιλλέας επιθυμεί να χτυπηθεί με τον Έκτορα, αλλά ο Απόλλωνας θα σπρώξει προς το μέρος του τον Αινεία. Προτού αρχίσουν να μονομαχούν οι δύο ήρωες, σύμφωνα πάντα με την ομηρική τακτική, συζητούν μεταξύ τους, αυτοεπαινούνται και αναφέρονται στην καταγωγή τους. Ακολουθεί η σύγκρουση, αλλά την κρίσιμη στιγμή, ενώ ο Αινείας βρίσκεται σε δεινή θέση, επεμβαίνει ο Ποσειδώνας και τον σώζει. Ακολουθεί φοβερή σύγκρουση ανάμεσα στους δύο στρατούς, με πρωταγωνιστή τον οργισμένο Αχιλλέα, που σκοτώνει αρκετούς Τρώες. Έρχεται μάλιστα αντιμέτωπος με τον ίδιο τον Έκτορα, αλλά, τη στιγμή που ετοιμάζεται να τον

κτυπήσει, επεμβαίνει ο Φοίβος και τον αρπάζει σκεπάζοντάς τον ταυτόχρονα με ομίχλη. Η σύγκρουση που περιμένουμε αναβάλλεται για μια άλλη φορά. Η ραψωδία τελειώνει με το μανιασμένο Αχιλλέα να κυνηγά πάνω στο άρμα του τους Τρώες και να σκορπά το θάνατο σε όλο τον κάμπο.

ραψωδία Φ

Μάχη παραποτάμιος

(Μάχη στις όχθες του ποταμού Σκάμανδρου)

Περιληπτική αναδιήγηση

Η μάχη εξακολουθεί και πολλοί Τρώες πέφτουν νεκροί από το σπαθί του Αχιλλέα. Ανάμεσα στα θύματά του είναι ο γιος του Πρίαμου Λυκάονας και ο Αστεροπαίος,

εγγονός του ποταμού Αξιού. Ο Σκάμανδρος παραπονιέται ότι έχει γεμίσει νεκρούς και δεν μπορεί να κυλήσει τα νερά του, αλλά ο Αχιλλέας του απαντά περιφρονητικά. Τότε ο ποταμός φουσκώνει τα νερά του και ορμά να τον πνίξει. Ο ήρωας σώζεται με την παρέμβαση της Αθηνάς και του Ποσειδώνα, αλλά ο Σκάμανδρος ζητάει τη συνδρομή του ποταμού Σιμόεντα· τα δυο ποτάμια πλημμυρίζουν τον κάμπο και ο Πηλείδης κινδυνεύει και πάλι. Ο Ήφαιστος όμως, ύστερα από παράκληση της Ήρας, ανάβει πελώρια φλόγα, καίει τα δέντρα στις όχθες του Σκάμανδρου και δαμάζει τον ποταμό. Για λίγο ο ποιητής μάς παρουσιάζει τους θεούς να μάχονται, άλλοι με το μέρος των Αχαιών και άλλοι με το μέρος των Τρώων. Μετά τη θεομαχία, που έχει

μάλλον κωμικό χαρακτήρα, ο ποιητής επιστρέφει στον Αχιλλέα, ο οποίος έχει φτάσει κιόλας μπροστά στις πύλες της Τροίας. Σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή ο Απόλλωνας εμψυχώνει τον ανδρείο Αγήνορα να σταθεί να αντιμετωπίσει τον ήρωα. Ο αγώνας όμως είναι άνισος και, τη στιγμή που ο Αχιλλέας ετοιμάζεται να σκοτώσει τον Τρώα, ο Φοίβος παίρνει τη μορφή του Αγήνορα και τρέχει προς τον ποταμό. Ο Αχιλλέας παραπλανιέται και τον κυνηγά. Έτσι οι Τρώες βρίσκουν την ευκαιρία να μπουν στην πόλη. Ο ποιητής μ' αυτό τον τρόπο αδειάζει την πεδιάδα· σε λίγο θα αναμετρηθούν εκεί ο Αχιλλέας με τον Έκτορα.

ραψωδία Χ
Έκτορος ἀναΐρεσις
(Ο θάνατος του Έκτορα)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ενώ όλοι οι Τρώες, φοβισμένοι, έχουν καταφύγει μέσα στα τείχη της πόλης, ο Έκτορας μένει έξω να αντιμετωπίσει τον Αχιλλέα. Μάταια ο Πρίαμος και η Εκάβη τον εξορκίζουν με θρήνους ψηλά από τα τείχη να μπει στην πόλη και να μη θελήσει να αναμετρηθεί με τον Πηλεΐδη. Με μελανά χρώματα ζωγραφίζει ο γέρος πατέρας το τέλος της Τροίας και το δικό του, όταν δε θα υπάρχει πια ο Έκτορας, για να τους προστατέψει. Μπροστά σε μια τέτοια μοίρα θα μπορούσε ο Έκτορας να κάνει κάποιες σκέψεις υποχώρησης, να υποταχθεί στον Αχιλλέα, αλλά τις

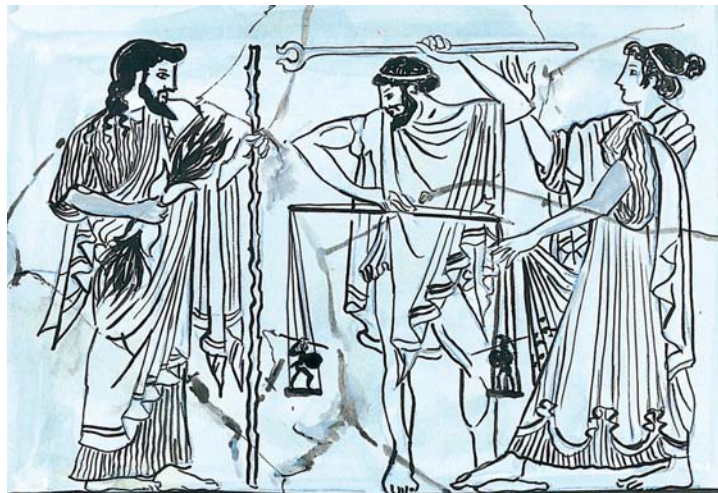
αποδιώχνει αμέσως ως ανάρμοστες και μένει να τον αντιμετωπίσει. Στον ερχομό του Αχιλλέα όμως ο Έκτορας τρόμαξε και, παρά την απόφαση του, δεν άντεξε και το 'βαλε στα πόδια. Πίσω του χύνεται ο Αχιλλέας, όπως πέφτει το γεράκι πίσω από το περιστέρι.

Στο τέταρτο γύρισμα ο Δίας ζύγισε τη μοίρα των δύο ηρώων (ψυχοστασία) και η ζυγαριά της μοίρας έγειρε προς το μέρος του Έκτορα. Ο θάνατος του πλέον ήταν αποφασισμένος· ο Απόλλωνας τον εγκαταλείπει και η Αθηνά σπεύδει να βοηθήσει τον Αχιλλέα. Η θεά παίρνει τη μορφή του Τρώα Διήφοβου και παρακινεί τον Έκτορα να αντιμετωπίσουν μαζί τον Αχιλλέα. Ο Έκτορας, που δεν έχει αντιληφθεί την απάτη, αποφασίζει να πολεμήσει τον αντίπαλό του·

του ζητάει μόνο να ορκιστούν πως ο νικητής δε θα ντροπιάσει τον νεκρό του ηττημένου, αλλά ο Αχιλλέας αρνείται κατηγορηματικά. Η μονομαχία αρχίζει και ο Αχιλλέας ψάχνει να βρει πού να χτυπήσει τον αντίπαλο του, ο οποίος φορούσε τη θεϊκή πανοπλία που είχε πάρει από τον Πάτροκλο. Τελικά τον σημάδεψε σε κάποιο ακάλυπτο σημείο του λαιμού. Ο Έκτορας πέφτει και παρακαλεί να μην τον αφήσει άταφο, αλλά να δώσει το σώμα του με πλούσια εξαγορά στους δικούς του. Ο Αχιλλέας απορρίπτει οποιαδήποτε υπόσχεση και ο Έκτορας τού προφητεύει το δικό του τέλος: μπροστά στις Σκαιές πύλες θα τον χτυπήσει ο Αλέξανδρος (Πάρης) και ο Απόλλωνας. Ο Αχιλλέας δεν πτοείται· το ξέρει άλλωστε ότι το τέλος του είναι

κοντά, γι' αυτό απαντά με μια δόση μελαγχολίας στο νεκρό πια Έκτορα ότι, όποτε ορίσει ο Δίας την ώρα του θανάτου του, καλώς να έρθει.

Στη συνέχεια ο Αχιλλέας μέσα στο θρίαμβό του κακοποιεί το νεκρό σώμα του Έκτορα. Αφού τον γυμνώσει από την πανοπλία του, τον δένει πίσω από το άρμα του και τον σέρνει γυμνό στα χώματα. Το θέαμα αυτό προκαλεί απέραντο θρήνο στους γονείς του νεκρού και στη γυναίκα του την Ανδρομάχη, η οποία μόλις έχει φτάσει στα τείχη και αντικρίζει το φριχτό θέαμα.

Εικόνα 34. Ο Δίας ζυγίζει τη μοίρα των δυο ηρώων (ψυχοστασία). Χαλκογραφία του 1869 (αντίγραφο).

ραψωδία X 247-394
Η μονομαχία Έκτορα και Αχιλλέα

- Η ηρωική απόφαση του Έκτορα
- Η πιο κρίσιμη σύγκρουση του έπους
- Ο θάνατος του Έκτορα

Εικόνα 35. Σύγκρουση Αχιλλέα και Έκτορα. Ερυθρόμορφη υδρία, γύρω στο 490 π.Χ. Ρώμη, Μουσείο Βατικανού (αντίγραφο).

Ο Έκτορας αποφασίζει να αντιμετωπίσει τον Αχιλλέα – α΄ φάση της μονομαχίας

Είπε η θεά και δίβουλα
ξεκίνησε αυτή πρώτη,
και όταν αυτοί προχώρησαν
κι ευρέθησαν αντίκρυ,
ο Έκτωρ πρωτομίλησεν:

«Εμπρός σου δεν θα φύγω,
250 Πηλείδη, πλέον ως προτού,
που ολόγυρα εις τα τείχη

τρεις μ' εκυνήγησες φορές,
και αντίκρυ εις την ορμήν σου
να μείνω δεν ετόλμησα·

τώρα η ψυχή μου θέλει
αντίμαχα να σου στηθώ·

θα πέσεις ή θα πέσω.
Και πρώτ' ας συμφωνήσουμε
και μάρτυρες μεγάλοι

255 θα 'ναι οι θεοί και έφοροι
στο λόγο που θα ειπούμε.

Άπρεπα εγώ το σώμα σου
δεν θα χαλάσω, αν ίσως
μου δώσει ο Δίας δύναμιν
και την ζωήν σου πάρω·
γυμνόν απ' τ' άρματα λαμπρά
το σώμα σου, ω Πηλείδη,
θα δώσω εγώ των Αχαιών·
όμοια και συ να πράξεις».

260 Μ' άγριο βλέμμ' απάντησεν
ο γρήγορος Πηλείδης:
«Μη μου προφέρεις σύμβασες,
ω Έκτορ μισητέ μου,

ακροατή, που ξέρει την τραγική του θέση.

στ. 255 έφοροι: επόπτες.

στ. 256-259 Ο Έκτορας προτείνει να συμφωνήσουν ό,τι είχε ζητήσει και στη μονομαχία με τον Αίαντα (Η 75 κ.εξ.): να αντιμετωπιστεί με σεβασμό το νεκρό σώμα του ηττημένου και να παραδοθεί ακέραιο στους δικούς του, αφού ο νικητής του αφαιρέσει μόνο την πανοπλία.

Ο Έκτωρ τότε ομίλησε
στον άψογον Πηλείδη:
«Δεν πέτυχες, ισόθεε
Πηλείδη, μήτε ο Δίας
280 σου είπε ακόμα, ως έλεγες,
το πότε θ' αποθάνω.
Αλλ' έχεις λόγια στρογγυλά
και κλεφτολόγος είσαι,
να με δειλιάσεις, στην ψυχήν

το θάρρος να νεκρώσεις.
Δεν φεύγω εγώ, την λόγχην σου
στες πλάτες να μου εμπήξεις,
αλλά στο στήθος, που άντικρυς
προβάλλω, πέρασέ την,

285 αν τούτο θέλησε ο θεός·
ωστόσο απ' την δικήν μου
φυλάξου, κι είθε ολόβολη
στα σπλάχνα σου να φθάσει·
στους Τρώας ελαφρότερον
θα κάμει τον αγώνα
ο θάνατος σου, ότι σ' εσέ
την συμφορά τους βλέπουν».
Είπε και το μακρόσκιον

ξετίναξε κοντάρι
290 και του Πηλείδη επέτυχε
στην μέσην την ασπίδα.
Αλλά τινάχθηκε μακράν
απ' την ασπίδα εκείνο.
Χαμένο είδε τ' ακόντι του
ο Έκτωρ κι εχολώθη,

κατηφιασμένος έμεινε,
που άλλην δεν είχε λόγχην.
Κι έσυρε δυνατήν φωνήν
να ειπεί του Δηιφόβου
295 κοντάρι να του φέρει ευθύς,
κι αυτός εκεί δεν ήταν.

**Ο Έκτορας συνειδητοποιεί τη μοίρα
του – β΄ φάση της μονομαχίας**

Και ο Έκτωρ το εννόησε
στο πνεύμα του και είπε:
«Το βλέπω, οϊμένα, που οι θεοί
μ' εκάλεσαν στον Άδην·
τον ήρωα Δηίφοβον
επίστευα κοντά μου
κι είναι στο τείχος· η Αθηνά
μ' ετύφλωσε με δόλον.

300 Θάνατος τώρα μ' εύρηκε
κακός, μακράν δεν είναι.
Αχ! τούτο ηθέλαν απ' αρχής
ο Ζευς και ο μακροβόλος

υιός του, αυτοί που πρόθυμα
με προστατεύαν πρώτα.
Και η μοίρα τώρα μ' έπιασεν.

Αλλά χωρίς αγώνα
άδοξα δεν θα πέσω εγώ

και πρώτα κάτι μέγα

305 θα πράξω και όσοι γεννηθούν

κατόπιν να το μάθουν»

Είπεν αυτά κι έσυρ' ευθύς

ακονημένο ξίφος

που στο μηρί του εκρέμουνταν

και δυνατό και μέγα,

μαζώχθη και ωσάν αετός

εχύθ' υψηλοπέτης

που στην πεδιάδα χύνεται

μέσ' από μαύρα νέφη

310 λαγόν ν' αρπάξει άνανδρον

ή τρυφεράν αρνάδα·

τόσο και ο Έκτωρ όρμησε

τινάζοντας το ξίφος.

στ. 281 στρογγυλά: πειστικά·
κλεφτολόγος: πονηρός.

στ. 296 ο Έκτωρ το εννόησε: ο
Έκτορας αντιλαμβάνεται την απάτη
της Αθηνάς.

Εικόνα 36. Μονομαχία Έκτορα και
Αχιλλέα. Ερυθρόμορφος κρατήρας,
περίπου 490 π.Χ. Λονδίνο, Βρετανικό
Μουσείο (αντίγραφο).

«οἶος δ' ἀστήρ εἶσι μετ' ἀστράσι
νυκτὸς ἀμολγῶ ἔσπερος, ὅς
κάλλιστος ἐν οὐρανῶ ἴσταται

**ἀστήρ, ὡς αἶχμῆς ἀπέλαμπ'
εὐήκεος, ἦν ἄρ' Ἀχιλλεύς πάλθεν
δεξιτερῇ φρονέων κακὸν Ἑκτορι
δίῳ, εἰσορόων χρόα καλόν, ὅπη
εἴξειε μάλιστα.»**

(X 317-321)

**Πετάχθη πάλιν ο Αχιλλεύς
με ορμήν πολέμου αγρίαν,
την εξαισίαν πρόβαλεν ασπίδα του
εις το στήθος,
με το κεφάλι ἐκλιν' εμπρός
την περικεφαλαίαν,
315 και ολόγυρ' αναδεύονταν
οι ολόχρυσες πλεξίδες,
που από τον κώνον ἔσυρε
πυκνές του Ηφαίστου η τέχνη·
και ὅπως μες στ' ἄστρα προχωρεῖ
λαμπρός ο αποσπερίτης,
που εἶναι τ' ωραιότερο μες
στ' ουρανού τ' ἀστέρια,**

τόσον η λόγχη έλαμπε,
που στο δεξί του εκείνος

320 ετίναξε κακόγνωμα
στον Έκτορα τον θείον
κοιτώντας ξέσκεπον να εβρεί
το τρυφερό του σώμα.

Το άλλο σώμα εσκέπαζαν
τα χάλκιν' άρματά του
τα ωραία, που απ' το λείψανον
επήρε του Πατρόκλου·

αλλ' εκεί όπου ο τράχηλος
χωρίζει από τον ώμον

325 και όπου μ' απίστευτην ροπήν
σβην' η ψυχή του ανθρώπου·
εκεί τον λόγχισ' ο Αχιλλεύς,

επάνω ως ορμούσε
και απ' τον απαλόν τράχηλον

αντίκρου εβγήκε η λόγχη·
δεν του 'κοψε τον λάρυγγα

το χαλκοφόρο ακόντι,
διά να 'χει την λαλιά

στον άλλον ν' απαντήσει·

330 ΚΙ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ, ΑΦΟΥ ΈΠΕΣΕ,
καυχήθηκε ο Πηλείδης:
«Ω Έκτορ, όταν φόνευες
τον Πάτροκλον, να πάθεις
δεν είχες φόβον, ούτ' εμέ
που έλειπα εστοχάσθης,
ανόητε, ΚΙ ευρισκόμουν εγώ
στα κοίλα πλοία
εκδικητής του, στην ανδρεία
πολύ καλύτερός σου,
335 και τώρα σε θανάτωσα·
και θα σε σύρουν σκύλοι,
ενώ εκείνον οι Αχαιοί
με μνήμα θα τιμήσουν».

στ. 321 κοιτώντας ξέσκεπον να
εβρεί: ψάχνει να βρει ακάλυπτο
σημείο στο σώμα του Έκτορα,
επειδή αυτός φοράει τη δική του
πανοπλία (του Αχιλλέα), την οποία
είχε πάρει από τον Πάτροκλο.

Εικόνα 37. Η μονομαχία Αχιλλέα και Έκτορα. Έργο του Θεόφιλου. Μυτιλήνη, Μουσείο Θεόφιλου.

Έκτορος αναίρεσις

Και ο Έκτωρ του απάντησε
με την ψυχήν στο στόμα:
«Αχ! την ζωήν σου να χαρείς
και των γλυκών γονέων,
μη θέλεις βρώσιν των σκυλιών
στες πρύμνες να μ' αφήσεις»
340 δέξου από τον πατέρα μου
και την σεπτήν μητέρα
λύτρα χρυσάφι και χαλκόν,
και συ στα γονικά μου

η μάνα οπού σ' εγέννησε,
στην νεκρικήν σου κλίνην
αλλά εσέ συγκόκαλον
τ' αγρίμια θα σπαράξουν».

355 Και ξεψυχώντας του 'λεγεν
ο λοφοσειστής Έκτωρ.
«Το βλέπω από την όψιν σου,
πως δεν θα σε μαλάξω
κι είναι η καρδιά σου σίδερο·
μόνον στοχάσου τώρα,
μη εξ αφορμής μου οργή θεϊκή
σε έβρει την ημέραν
που έμπροσθεν των Σκαιών Πυλών
ο Αλέξανδρος και ο Φοίβος

360 θενά σου πάρουν την ζωήν,
εξαίσιε πολεμάρχε».
Με αυτά τα λόγι' απέθανε
και παραπονεμένη
του άφησε της νεότητας και
της ανδρειάς την χάριν
από τα μέλη του η ψυχή
κατέβαινε στον Άδην·

και κείνον πάλιν και νεκρόν
προσφώνησε ο Πηλεΐδης:
365 «Πήγαινε κι εγώ καρτερώ
την ώραν του θανάτου
που ο Ζευς κι οι άλλοι αθάνατοι
για με θ' αποφασίσουν».

στ. 345 κ.εξ. Ο Αχιλλέας εδώ
αρνείται αυτά που θα κάνει στη
ραψωδία Ω.

στ. 358-360 Ο Έκτορας προλέγει το
θάνατο του Αχιλλέα, που δε θα
προφτάσει να μπει με τους άλλους
Αχαιούς στην Τροία. Ο Πάρης με τη
βοήθεια του Απόλλωνα θα τοξεύσει
τον Πηλεΐδη με δόλο μέσα από τα
τείχη της πόλης. Για την πρόρρηση
αυτή γίνεται λόγος και αλλού (Τ 415-
417, Φ 277).

Πρώτος διασυρμός του νεκρού Έκτορα και θρίαμβος του Αχιλλέα

Και αφού την λόγχην τράβηξε
και απόθεσε απ' το σώμα,
τον γύμνωσε από τα' άρματα
στο αίμα του βαμμένα
κι έτρεχαν όλ' οι Αχαιοί
και γύρω θεωρούσαν

370 του Έκτορος το ανάστημα,
την όμορφην ειδή του
και δεν εσίμωσε κανείς
χωρίς να τον κεντήσει.

Και τότε κάποιος έλεγε
κοιτώντας τον πλησίον:
«Ω, πόσο μαλακότερα πιάνετ'
ο Έκτωρ τώρα,
παρ' όταν έβαλε φωτιά
να κάψει τα καράβια».

375 Αυτά ελέγαν και έπειτα σιμά
τον εκεντούσαν.
Και αφού τον απογύμνωσεν

ο θεῖος Ἀχιλλέας,
εστήθη αὐτοῦ καὶ ομίλησε
τῶν Ἀχαιῶν στὴν μέσην:
«ὦ φίλοι σεις, ὦ ἀρχηγοὶ
προστάτες τῶν Ἀργείων,
αφού μας δώκαν οἱ θεοὶ
να πέσει αὐτός ο ἄνδρας
380 που ὅλοι δὲν μας πλήγωσαν
ὅσον αὐτός καὶ μόνος,
τὴν πόλιν τῶν ἄσζώσομεν
εμεῖς μετ' ἄρματά μας
να ἰδοῦμε τι ἔχουν κατὰ νοῦν
να πράξουν τώρα οἱ Τρῶες.
Θ' ἀφήσουν τὴν ἀκρόπολιν
τώρα που αὐτός ἐχάθη
ἢ καὶ χωρὶς τὸν Ἴκτορα
θ' ἀγωνισθοῦν ἀκόμη·
385 ἀλλὰ τι διαλογίστηκε τοῦτα
ἡ ψυχὴ μου τώρα;
Ἄκλαυτος, ἀθαφτος, νεκρός
κεῖτετ' ἐκεῖ στὶς πρῦμνες

ο Πάτροκλος, που εγώ ποτέ
δεν θα τον λησμονήσω,
ενόσω με τους ζωντανούς
κινώ τα γόνατά μου.
Κι εάν οι πεθαμένοι εκεί
στον Άδη λησμονούνται
390 κι εκεί θενά θυμάμαι εγώ
τον ποθητόν μου φίλον.
Τώρα, παιδιά των Αχαιών,
ας γύρομε στα πλοία
με τούτον και ας σηκώσομε
παιάνα νικηφόρον
νίκην λαμπρήν επήραμεν
φονεύσαμεν τον θείον
Έκτορα, όπου τον δόξαζαν
ωσάν θεόν οι Τρώες».

στ. 370 ειδή: η μορφή, η όψη.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Τρώες

*«Είν' οι προσπάθειες μας,
των συφοριασμένων
είν' οι προσπάθειες μας
σαν των Τρώων.*

*Κομμάτι κατορθώνουμε· κομμάτι
παίρνουμ' επάνω μας· κι αρχίζουμε
να 'χουμε θάρρος και καλές ελπίδες.*

*Μα πάντα κάτι βγαίνει
και μας σταματά.*

*Ο Αχιλλεύς στην τάφρον
εμπροστά μας
βγαίνει και με φωνές
μεγάλες μας τρομάζει.*

*Είν' οι προσπάθειες μας
σαν των Τρώων.
Θαρρούμε πως με απόφαση
και τόλμη*

**θ' αλλάξουμε της τύχης
την καταφορά,
κι έξω στεκόμεθα ν' αγωνισθούμε.**

**Αλλ' όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,
η τόλμη κι η απόφασίς μας
χάνονται·
ταράττεται η ψυχή μας, παραλύει·
κι ολόγυρα απ' τα τείχη τρέχουμε
ζητώντας να γλυτώσουμε
με την φυγή.**

**Όμως η πτώσις μας
είναι βεβαία. Επάνω,
στα τείχη, άρχισεν ήδη ο θρήνος.
Των ημερών μας αναμνήσεις
κλαιν κι αισθήματα.
Πικρά για μας ο Πρίαμος
κι η Εκάβη κλαίνει»**

**Καβάφης, Απαντα Ποιητικά,
Ύψιλον / βιβλία Αθήνα 1999, σελ. 38)**

Εικόνα 38: Ο θάνατος του Έκτορα. Σχέδιο του B. Genelli, 1840/1844 (αντίγραφο).

Εικόνα 39: Η Ανδρομάχη λιποθυμάει, ενώ στο βάθος διακρίνεται η κακοποίηση του Έκτορα. Χαλκογραφία σε σχέδιο του John Flaxman, 1805 (αντίγραφο).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Ποιες είναι οι προτάσεις του Έκτορα προς τον Αχιλλέα πριν από την έναρξη της σύγκρουσης και τι επικαλείται για να στηρίξει τις προτάσεις του; Πώς εξηγείτε ψυχολογικά τόσο τις προτάσεις του

Έκτορα όσο και την άρνηση του Αχιλλέα να τις δεχτεί;

2. Αφού χωρίσετε σε ενότητες τη σκηνή της μονομαχίας με κριτήριο τη γνώση (ή την άγνοια) του Έκτορα, να περιγράψετε με λεπτομέρειες κάθε φάση χωριστά, προσέχοντας τους λόγους και τις κινήσεις των αντιπάλων, τα όπλα που χρησιμοποιούνται, τα χτυπήματα κτλ. Ποιο σημάδι οδηγεί τελικά τον Έκτορα στη συνειδητοποίηση της κατάστασής του;

3. Με ποιον τρόπο ο ποιητής μάς πληροφορεί για το θάνατο του Αχιλλέα, αν και αυτός δεν συμβαίνει στη διάρκεια του ιλιαδικού έπους (πρβ. και *Τ* 415-417, *Φ* 277);

4. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής παρουσίασε το θάνατο του Πάτροκλου και το θάνατο του Έκτορα, επισημαίνοντας

ομοιότητες και διαφορές, αλλά και συνδέοντας τα δύο αυτά γεγονότα με το θάνατο του Αχιλλέα. Να δικαιολογήσετε με λίγα λόγια τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά σας.

5. Αφού λάβετε υπόψη σας όλη τη ραψωδία Χ (βλ. και Περιληπτική αναδιήγηση), να γράψετε ποιες σκηνές της ραψωδίας αναγνωρίζετε στο ποίημα του Κ.Π. Καβάφη «Τρώες» (βλ. Παράλληλο κείμενο). Ποιος παίζει το ρόλο του Έκτορα στο ποίημα του Καβάφη; Τι πετυχαίνει μ' αυτή την αλλαγή ο Αλεξανδρινός ποιητής; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με στοιχεία από τα δύο κείμενα.

6. Αφού μελετήσετε το εποπτικό υλικό που συνοδεύει την ενότητα: α) Να επισημάνετε τι ήθελε, κατά τη γνώμη σας, ο κάθε καλλιτέχνης να προβάλει. β) Να δημιουργήσετε το

δικό σας εποπτικό υλικό τονίζοντας κάποια λεπτομέρεια του ομηρικού κειμένου που σας έκανε εντύπωση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

A) Αφού μελετήσετε προσεκτικά την περιγραφή της μονομαχίας Αχιλλέα-Έκτορα, να τη συγκρίνετε με τις μονομαχίες που συναντήσατε σε προηγούμενες ραψωδίες (Μενέλαου-Πάρη στο Γ, Αίαντα-Έκτορα στο Η και Γλαύκου-Διομήδη στο Σ) και να σημειώσετε: α) τις προετοιμασίες και γενικά όλα όσα προηγούνται από κάθε αγώνα, β) τις φάσεις του κάθε αγώνα, γ) τα χτυπήματα του ενός εναντίον του άλλου, δ) τα όπλα (αμυντικά, επιθετικά) που χρησιμοποιούνται σε κάθε περίπτωση, ε) τον τρόπο με

τον οποίο λήγει κάθε αναμέτρηση, επιμένοντας κάθε φορά στις διαφορές και σημειώνοντας τις ομοιότητες που παρατηρείτε. Συνθέτοντας στη συνέχεια τα κοινά στοιχεία των σκηνών αυτών, να σχηματίσετε τη βασική τυπολογία της επικής μονομαχίας. **B)** Απομονώνοντας, τέλος, τη συμπεριφορά του ενός αντιπάλου προς τον άλλο, ιδιαίτερα στην περίπτωση που υπάρχει νικητής και ηττημένος, όπως στην περίπτωση Αχιλλέα και Έκτορα, να κάνετε συγκρίσεις με κείμενα ανάλογης θεματολογίας [π.χ. Ξέρξης και Λεωνίδα, Πausανίας και νεκρός Μαρδόνιος (Ηρόδοτος, VII 238 και IX 79) η Ιμπραήμ και Παπαφλέσσας, «Το φίλημα» του Μ. Μητσάκη κτλ.] και να γράψετε τα συμπεράσματά σας σχετικά με την ηθική και το δίκαιο

του πολέμου σε διάφορες εποχές
και κοινωνικές συνθήκες.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής
προσέγγισης: Χώρος – Χρόνος,
Πολιτισμός, Άτομο – Σύνολο,
Ομοιότητα – Διαφορά, Σύγκρουση,
Τυπικό, Ηθική]

ραψωδία Ψ

Ἄθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ

(Αθλητικοί αγώνες προς τιμήν του
Πάτροκλου)

Περίληπτική αναδιήγηση

Ενώ οι Τρώες θρηνούν για τον
Ἴκτορα, οι Αχαιοί επιστρέφουν στα
πλοία για να δειπνήσουν και να
ξεκουραστούν. Ο Αχιλλέας,
θλιμμένος και κατάκοπος από τον
αγώνα, πηγαίνει και κοιμάται στην

άκρη της θάλασσας. Στον ύπνο του βλέπει τον Πάτροκλο, που του δίνει οδηγίες για την κηδεία του, και εκείνος μάταια προσπαθεί να τον κλείσει στην αγκαλιά του. Την άλλη μέρα ετοιμάζεται η πυρά του Πάτροκλου και γίνονται νεκρικές θυσίες και προσφορές· θυσιάζει και δώδεκα νεαρούς Τρώες που είχαν συλληφθεί στον ποταμό (Φ 27). Μεταξύ των άλλων προσφορών, ο Αχιλλέας κόβει και προσφέρει στο φίλο του τα μαλλιά του. Η νεκρική πυρά καίει όλη νύχτα και ο Αχιλλέας ακούραστος κάνει σπονδές ως το πρωί. Τότε σβήνει η φωτιά και πέφτει κι αυτός για ύπνο. Όταν ξυπνά, φροντίζει τα οστά του φίλου του και παραγγέλνει στους Αχαιοούς ότι επιθυμεί να ταφεί μαζί με τον Πάτροκλο. Ύστερα οργανώνει αθλητικούς αγώνες προς τιμήν του

Πάτροκλου σε οκτώ αγωνίσματα: αρματοδρομία, πυγμαχία, πάλη, δρόμο, μονομαχία με δόρατα, δισκοβολία, τοξοβολία και ακοντισμό. Ο ήρωας αθλοθετεί ακριβά δώρα όχι μόνο για τους νικητές αλλά για όσους παίρνουν μέρος στους αγώνες. Οι αθλητικοί αγώνες αποτελούν μια πρωτότυπη επιινόηση του ποιητή με πολλαπλή σημασία: δημιουργούν ένα ανακουφιστικό διάλειμμα ανάμεσα στο θρήνο για τον Πάτροκλο και το θρήνο για τον Έκτορα, δείχνουν τη συμφιλίωση του Αχιλλέα με τους συμπολεμιστές του και μας βοηθούν να ξαναθυμηθούμε τις ικανότητες αλλά και τις αδυναμίες του χαρακτήρα των Αχαιών.

Εικόνα 40. Η σφαγή των Τρώων αιχμαλώτων μπροστά στον τάφο του Πάτροκλου. Απουλικός κρατήρας, 340-330 π.Χ. Νεάπολη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (αντίγραφο).

ραψωδία Ω
Ἔκτορος λύτρα
(Λύτρα για τον Ἔκτορα)

Περίληπτική αναδιήγηση

Οι αγώνες τελειώνουν και οι Αχαιοί δειπνούν και κοιμούνται. Μόνο

ο Αχιλλέας μένει ξάγρυπνος ως το πρωί που δένει το πτώμα του Έκτορα στο άρμα του και το περιφέρει τρεις φορές γύρω από τον τάφο του Πάτροκλου. Αυτό το κάνει και τις επόμενες μέρες και οι θεοί αγανακτούν με τη συμπεριφορά του απέναντι στον νεκρό. Τη δωδέκατη μέρα ο Δίας καλεί τη Θέτιδα και τη στέλνει να πείσει το γιο της να δεχτεί λύτρα και να παραδώσει το νεκρό Έκτορα στον πατέρα του. Στέλνει επίσης την Ίριδα στον Πρίαμο με ανάλογες οδηγίες. Ο γέροντας βασιλιάς της Τροίας ξεκινά αμέσως με πλούσια δώρα και με τη συνοδεία του κήρυκα Ιδαίου για το στρατόπεδο των Αχαιών. Ο Δίας του στέλνει τον Ερμή και τον οδηγεί με ασφάλεια ως τη σκηνή του Αχιλλέα. Όταν ο Πρίαμος μπαίνει στη σκηνή του Αχιλλέα, ο ήρωας και οι

σύντροφοί του εκπλήσσονται. Μετά το πρώτο ξάφνιασμα, ο Αχιλλέας φέρεται με φιλόξενη διάθεση και σεβασμό στο γέροντα βασιλιά. Προστάζει τις δούλες να πλύνουν και να ντύσουν τον νεκρό, ενώ παρακινεί τον Πρίαμο να δειπνήσει μαζί του. Μετά το κοινό δείπνο των δύο αντρών, ο Αχιλλέας διατάζει να στρώσουν κρεβάτι για το φιλοξενούμενο στο υπόστεγο της σκηνής και υπόσχεται ενδεκαήμερη ανακωχή για να ταφεί ο Έκτορας.

Ενώ ο Πρίαμος με τον Ιδαίο κοιμούνται έξω, ο Ερμής τους ξυπνά, τους βοηθάει να ετοιμαστούν και τους συνοδεύει ο ίδιος μέχρι το Σκάμανδρο. Την αυγή ο Πρίαμος με τον Ιδαίο και το νεκρό Έκτορα φτάνουν στην πόλη. Η Κασσάνδρα, η οποία τους βλέπει πρώτη από την ακρόπολη της Τροίας, ανακοινώνει

την άφιξή τους στους Τρώες, που σπεύδουν μαζί με την Εκάβη και την Ανδρομάχη να τους συναντήσουν. Επακολουθεί μεγάλος θρήνος και την ενδέκατη μέρα γίνεται η ταφή του Έκτορα.

Εικόνα 41. Δεύτερη κακοποίηση του νεκρού Έκτορα. Μελανόμορφη υδρία, γύρω στο 510 π.Χ. Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών (αντίγραφο).

ραψωδία Ω 468-677

Η συνάντηση Πρίαμου και Αχιλλέα

- Οι απαρχές των ανθρωπιστικών αξιών του δυτικού πολιτισμού
- Η καταξίωση και η ηθική κάθαρση του Αχιλλέα και η αποκατάσταση

του Έκτορα η πώς η λύτρωση του
θύματος οδηγεί στη λύτρωση του
θύτη

Ο Πρίαμος στη σκηνή του Αχιλλέα

Είπεν ο Ερμής κι επέταξε
στες κορυφές του Ολύμπου
και ξεπεζεύει ο Πρίαμος
και αφήνει στον Ιδαίον

470 αυτού στον τόπον να φυλά
τα δυο ζεμέν' αμάξια.

Και ίσια επήγε στην σκηνήν
που έμενε ο Πηλείδης·
τον ήβρε αυτού και ανάμερα
οι σύντροφοι εκαθίζαν·
μόνοι να τον υπηρετούν

στεκόνταν ο Αυτομέδων
με τον γενναίον Άλκιμον,
ότ' είχε αποδειπνήσει

475 κι ήταν ακόμη ασήκωτον
εμπρός του το τραπέζι.

Εμπήκε ο μέγας Πρίαμος
χωρίς να τον νοήσει
αυτού κανείς, και άμ' έφθασε
σιμά στον Αχιλλέα,
τα γόνατα του αγκάλιασε
και τ' ανδροφόνα χέρια
εφίλησε, που του 'σφαξαν
τόσα λαμπρά παιδιά του.

480 Και ως όταν ένας πάνερμος,
που φόνον έχει κάμει
εις ξένον τόπον έρχεται,
στο σπίτι ανδρός πλουσίου
θαυμάζουν όσοι τον ιδούν,
ομοίως όταν είδε
εκείνον τον θείον Πρίαμον
εθαύμαζε ο Πηλείδης,
θαύμαζαν και εκοιτάζονταν
κι οι άλλοι ολόγυρά του.

στ. 468 είπεν ο Ερμής: ο Ερμής
συμβούλευσε τον Πρίαμο να

προσπαθήσει να συγκινήσει τον Αχιλλέα θυμίζοντάς του τα αγαπημένα του πρόσωπα.

στ. 474 είχε αποδειπνήσει: μόλις είχε τελειώσει το δείπνο του. Ο Αχιλλέας, έπειτα από προτροπή της μητέρας του (Ω 126-132), είχε αποφασίσει να διακόψει τη νηστεία που είχε επιβάλει στον εαυτό του όσο θρηνούσε τον Πάτροκλο.

στ. 480 πάνερμος: χτυπημένος από βαριά συμφορά.

στ. 483 τον θείον: το επίθετο υπογραμμίζει την εντυπωσιακή παρουσία του Πρίαμου και δικαιολογεί την έντονη έκπληξη (πρβ. θαυμάζω = εκπλήσσομαι, στ. 482, 483, 484) που προκάλεσε σε όλους η εμφάνισή του.

Εικόνα 42. Ετοιμασία του άρματος του Πρίαμου. Μελάνομορφη υδρία, 520-510 π.Χ. Μαδρίτη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (αντίγραφο).

«τούς δ' ἔλαθ' εἰσελθὼν Πρίαμος
μέγας, ἄγχι δ' ἄρα στὰς χερσὶν
Ἄχιλλῆος λάβε γούνατα καὶ κύσε
χεῖρας δεινὰς ἀνδροφόνους, αἷ οἱ
πολέας κτάνον υἱας.»

(Ω 477-479)

Ο Πρίαμος ικετεύει τον Αχιλλέα

485 Ἄρχισε τότε ο Πρίαμος

να τον παρακαλέσει:

53 / 148

«Θυμήσου τον πατέρα σου,
ισόθεε Πηλείδη,
οπού και αυτόν, ωσάν εμέ
το έρμο γήρας ήβρε.
Ίσως και τον στεναχωρούν
οι γείτονες τριγύρω
και από τον όλεθρον κανείς
δεν είναι να τον σώσει.

490 Αλλά εκείνος χαίρεται και
από μακριά ν' ακούει
οπού του ζεις και ολοκαιρίς
ελπίζει να 'λθ' η μέρα
να ιδεί τον ποθητόν του υιόν
να φθάσει από τα ξένα·
αλλ' ο βαριόμοιρος εγώ,
δεν μόμεινε κανένα
απ' όσα τέκνα εγέννησα
κι εδόξασαν την Τροίαν.

495 Είχα πενήντα ότ' έφθασαν
των Αχαιών τα πλήθη.
Τα δεκαννιά γεννήθηκαν
όλ' από μια γαστέρα

στ. 486 ισόθεε Πηλείδη: ο τιμητικός χαρακτηρισμός πιέζει ψυχολογικά τον Αχιλλέα να αποδεχθεί την ικεσία. Εξάλλου, όπως έχετε μάθει από την *Οδύσσεια* (π.χ. ε 496-504, ν 236-241), οι θεοί ευσπλαχνίζονται τους ικέτες.

στ. 498 ο Άρης: ίσως για να μην εξοργίσει τον Αχιλλέα, ο Πρίαμος αποδίδει την απώλεια των παιδιών του στον πόλεμο. Ο Αχιλλέας όμως παρακάτω (Ω 520) δεν αρνείται αυτή την ευθύνη.

στ. 498-499 μόνος την πόλη φύλαγε: τονίζεται η μοναδικότητα και η γενναιότητα του Έκτορα. Επίσης, γίνεται υπαινιγμός στην πτώση της Τροίας μετά το δικό του θάνατο.

Ο Αχιλλέας αποδέχεται την ικεσία και παρηγορεί τον Πρίαμο

Τα λόγια τούτα ως άκουσε,
λαχτάρησε ο Αχιλλέας
να κλάψει τον πατέρα του
και πιάνοντας το χέρι
του γέροντος, τον άμπωσεν
αγάλι από σιμά του.

510 Κι οι δύο, με τον πόνον του
καθένας τους, εκλαίαν.
Εκείνος για τον Έκτορα
στα πόδια του Αχιλλέως,
τούτος για τον πατέρα του
και ακόμη για τον φίλον
Πάτροκλον, και απ' τα κλάυματα
τα δώματ' αντηχούσαν.
Και αφού στο κλάμα ευφράνθηκεν
ο ισόθεος Πηλείδης,

515 ορθώθη απ' όπου εκάθονταν
και σήκωσε απ' το χέρι

τον γέροντα λυπούμενος
την άσπρην κεφαλήν του,
και προς αυτόν ομίλησε:

«Ω δύστυχε, τωόντι
πίκρες πολλές και βάσανα
υπέφερε η καρδιά σου.

Πώς μπόρεσες στων Αχαιών
τες πρύμνες να 'λθεις μόνος

520 τον άνδρα οπού σου εφόνευσε
τόσα παιδιά γενναία

να ιδείς στα μάτια; Σίδερον
έχ' η καρδιά σου, ω γέρε.

Αλλ' έλα τώρα κάθισε, και,
αν και λυπημένοι,

τους πόνους τώρ' ας κλείσομεν
στα βάθη της ψυχής μας·

και τίποτε δεν ωφελούν
τα μαύρα κλάυματά μας·

525 ότι στους άμοιρους θνητούς
οι αθάνατοι δωρήσαν

να ζουν στον πόνον και άλυπτοι
μόνον εκείνοι μένουν.

Ὅτι απ' ὅσα δίδει ο Ζεὺς
πιθάρια δυο σιμά του
ἔχει, τὸ ἓνα τῶν κακῶν,
τῶν ἀγαθῶν τὸ ἄλλο.
Καὶ σ' ὅποιον δώσει ἀνάμικτα
ὁ βροντητῆς Κρονίδης,
530 ἐκεῖνος πότε' ἔχει κακές,
πότε ἀγαθές ἡμέρες,
καὶ σ' ὅποιον τὰ πικρά,
τὸν κάμνει μαύρον κι ἔρμον
καὶ στ' ἅγιο πρόσωπο τῆς γῆς
φρικτὴ τὸν σέρνει ἀνάγκη
καὶ ἀτίμητος ἀπὸ θεοῦς καὶ
ἀνθρώπους παραδέρνει.
Καὶ τοῦ Πηλέως οἱ θεοὶ
λαμπρὰ χάρισαν δῶρα,
535 πανευτυχῆς καὶ υπέρπλουτος
να γίνῃ στυχοὺς ἀνθρώπους,
τῶν Μυρμιδόνων βασιλιάς
καὶ τὸν καταξιώσαν
θεῶν να λάβῃ ομόκλινην,
ἀν καὶ θνητὸς ἐκεῖνος.

Αλλά του εδώσαν και κακόν
στο σπίτι του δεν έχει
παιδιά να γίνουν βασιλείς,
παρ' έν' αγόρι μόνον
540 ολιγοήμερον, κι εγώ να
τον γηροκομήσω
δεν δύναμ' επειδή μακράν
απ' την γλυκιάν πατρίδα
μένω στην Τροίαν, συμφορά
σ' εσέ και στα παιδιά σου.
Και συ, ω γέρε, ακούομεν
πανευτυχής πως ήσουν·
λέγουν που απ' όσους κατοικούν
σου Μάκαρος την χώραν
545 στην Λέσβον, στον
Ελλάσποντον κι επάνω στην
Φρυγίαν
για πλούτη και λαμπρά παιδιά
συ είχες τα πρωτεία.
Αλλ' αφού τούτο το κακόν
οι αθάνατοι σου εφέραν,

ολόγυρα στην πόλιν σου μάχες
και φόνους έχεις.
Υπόφερε, ας μην τήκεται
στην λύπην η καρδιά σου·
550 το πεθαμένο σου παιδί
με δάκρυα ν' αναστήσεις
δεν ημπορείς, και απ' τον καημόν
και άλλο κακό μην πάθεις».

στ. 509 τον άμπωσε αγάλι: τον έσπρωξε μαλακά. Η αντίδραση αυτή δηλώνει τη συναισθηματική ένταση και τη θλίψη που κατακλύζει τον Αχιλλέα. Κανονικά θα έπρεπε ο ήρωας να πιάσει το χέρι του γονατισμένου ικέτη, να τον σηκώσει αμέσως και να τον βάλει να καθίσει, όπως τελικά θα γίνει παρακάτω (στ. 515, 522).

στ. 526 άλυποι: στον κόσμο των θεών οι λύπες δεν έχουν τις ίδιες

σοβαρές συνέπειες που έχουν στον κόσμο των θνητών.

στ. 544 **στού Μάκαρος την χώραν:**
ο Μάκαρ ήταν ο μυθικός οικιστής της Λέσβου.

στ. 545 **στην Λέσβον... Φρυγίαν:** το βασίλειο του Πρίαμου συνόρευε προς Νότο με τη Λέσβο, ανατολικά με τη Φρυγία και βορειοδυτικά με τον Ελλήσποντο.

Η λύτρωση του Έκτορα

Και τότε ο θεός Πρίαμος
απάντησέ του κι είπε:
«Πώς να καθίσω διόθρεπτε,
ενόσω εις τες σκηνές σου
ο Έκτωρ κείται άταφος»
α! τώρα λύσε μου τον,
555 να τον ιδούν τα μάτια μου,
και συ τα λύτρα λάβε

οπού σου εφέραμε πολλά·
να τα χαρείς να φθάσεις
εις την πατρίδα σου, ω καλέ,
που τόσο μ' ελυπήθης
και την ζωήν μου εχάρισες,
του ηλίου το φως να βλέπω».
Με άγριο βλέμμ' απάντησε
σ' εκείνον ο Πηλείδης:

560 «Μη μ' ερεθίζεις, γέροντα,
και αφ' εαυτού μου θέλω
να λύσω εγώ τον Έκτορα·
μου εμήνυσε και ο Δίας
με την θεάν μητέρα μου,
την κόρην του Νηρέως.
Και ακόμη σε, ω Πρίαμε,
το ενόησα, το είδα,
κάποιος θεός σε οδήγησε
στων Αχαιών τα πλοία.

565 Πώς θα ερχόνταν στον στρατόν
θνητός, κι αν νέος ήταν
από τους φύλακες κρυφά,
πώς θα ημπορούσε μόνος

της θύρας μου το μάνταλο
το μέγα να σηκώσει;
Μη, ω γέρε, την κατάπικρην
ψυχήν μου εξαγριώνεις
μήπως και σένα, Ικέτης μου,
ως είσαι στην σκηνήν μου,
δεν λυπηθώ και παραβώ
την προσταγήν του Δία».

στ. 559 με άγριο βλέμμα: η έκφραση, όπως και οι στ. 568-572 και 585-586, αποκαλύπτει ότι το κλίμα είναι ακόμη επισφαλές για τον Πρίαμο, εξαιτίας της συναισθηματικής φόρτισης του Αχιλλέα και των αλληλοσυγκρουόμενων αισθημάτων του (εκδικητική μανία, αλλά και επιθυμία να σεβαστεί τον Ικέτη).

Εικόνα 43. Η ικεσία του Πρίαμου.
Ερυθρόμορφος σκύφος, γύρω στο
485-480 π.Χ. Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας
της Τέχνης (αντίγραφο).

Είπε, φοβήθη ο γέροντας
και υπάκουσε τον λόγον
και ωσάν λεοντάρι απ' την σκηνήν
πετάχθηκε ο Πηλείδης,
ο Άλκιμος κατόπιν του και
ο ήρως Αυτομέδων
ακολουθούσαν, σύντροφοι
που επροτιμούσε απ' όλους
575 ύστερ' από τον θάνατον
του ποθητού Πατρόκλου.

Και αφού τον λούσαν κι έχρισαν
οι δούλες με τα μύρα
και τον ενεκροστόλισαν,
τον σήκωσε ο Πηλείδης
ο ίδιος και τον άπλωσε
στο νεκρικό κρεβάτι
590 και οι σύντροφοι τον έβαλαν
εις το λαμπρόν αμάξι.
Τότ' είπε αναστενάζοντας:
«Άκου, γλυκέ μου φίλε,
μην, Πάτροκλε, μου χολωθείς,
αυτού στον Άδη αν μάθεις
πως έλυσα τον Έκτορα
του γέροντος πατρός του,
επειδή λύτρα όχι κακά
μου έδωσε και απ' όλα
ό,τι σου πρέπει, αγαπητέ,
θα σου χαρίσω μέρος».

στ. 583-586 Οι στίχοι αυτοί
δικαιολογούν την αιτία για την

οποία ο Πρίαμος δεν πρέπει να δει τον Έκτορα (βλ. και το προηγούμενο σχόλιο).

Το μυθολογικό παράδειγμα της Νιόβης – Το κοινό δείπνο Αχιλλέα και Πρίαμου

Και στην σκηνήν εγύρισε
ο ισόθεος Πηλείδης
και στο θρονί του εκάθισε
προς τον αντίκρυ τοίχον
κι έλεγε προς τον Πρίαμον:
«Ω γέρε, ως εποθούσες
ο υιός σου τώρα ελύθηκε
και κείται στην κλίνην·
600 και το πρωί θα τον ιδείς,
μαζί σου να τον πάρεις.
Και τώρα να δειπνήσομεν,
ω γέρε, ας στοχασθούμε·
ότι δεν ελησμόνησε μήτε
η λαμπρή Νιόβη

τροφὴν να πάρ' η δύστυχη
σ' εκείνην την ημέραν
που είδε δώδεκα παιδιὰ
στο σπίτι πεθαμένα,
605 ἕξι ανδρειωμέν' αγόρια της
και ἕξι θυγατέρες·
τ' αγόρια ο Φοῖβος εφόνευσε
με τ' αργυρό του τόξο,
τες κόρες πάλ' η Ἄρτεμις
από χολήν που επήραν,
ὅτι με την καλήν Λητώ
ισώνετο η Νιόβη,
πως αυτή γέννησε πολλά
κι εκείνη δύο μόνον.

610 Και ὅμως οι δύο τους πολλούς
αφάνισαν, κι εννέα
στο αίμα ημέρες ἔμειναν, και
ἄνθρωπος να τους θάψει
δεν ἦταν, ὅτι τους λαοὺς
ελίθωσεν ο Δίας.
Κι οι επουράνιοι θεοί
τους δέκα τους εθάψαν

αλλά στο δάκρ' απόκαμε

κι εκείνη κι ενθυμήθη

615 τροφήν να πάρ' η δύστυχη·

και τώρα στου Σιπύλου

τα έρμα όρη τ' άγρια, κει

που ησυχάζουν νύμφες

από χορούς που έστησαν

στες άκρες του Αχελώου,

τον πόνον πόχει απ' τους θεούς

και πέτρα ως είναι τρέφει.

Και, ω θείε γέρε, την τροφήν

κι εμείς ας θυμηθούμε.

620 Θα κλαίγεις εις την Ίλιον

το αγαπητό παιδί σου

κατόπιν· ότι δάκρυα πολλά

θα σου γεννήσει».

Είπε, σηκώθη κι έσφαξεν

αρνί λευκό σαν χιόνι,

το γδάραν το συγύρισαν

οι σύντροφοί του ως πρέπει,

με τέχνην το ελιάνισαν,

το πέρασαν στες σούβλες

625 και όμορφα αφού το 'ψησαν
απ' την φωτιάν το σύραν·
και στο τραπέζι εμοίραζεν
τον άρτον ο Αυτομέδων,
μέσα στα ωραία κάνιστρα,
τα κρέατα ο Πηλείδης·
και άπλωσαν όλοι στα καλά
φαγιά που εμπρός τους είχαν.
Και αφού εφάγαν κι έπτιαν
όσο ήθελε η ψυχή τους,

630 ο Πρίαμος εθαύμαζεν εκεί
του Αχιλλέα
την πλάση και τ' ανάστημα
που ωσάν θεού φαντάζαν.
Και του Πριάμου την ειδή
την αγαθήν κοιτώντας
και την λαλιά του ακούοντας
εθαύμαζε ο Πηλείδης.

στ. 608 **ισώνετο:** προσπαθούσε να εξισωθεί, περηφανευόταν. Η Νιόβη, γυναίκα του βασιλιά της Θήβας Αμφίονα, τιμωρήθηκε για την αλαζονεία της απέναντι στη Λητώ.

στ. 615-617 **στού Σίπυλου, του Αχελώου:** Μετά το θάνατο των παιδιών της η Νιόβη επέστρεψε στην πατρίδα της, τη Λυδία. Ο Σίπυλος ήταν βουνό της Λυδίας, ΒΑ της Σμύρνης, ενώ ο Αχελώος ήταν ποτάμι της ίδιας περιοχής και στις όχθες του χόρευαν οι νύμφες που κατοικούσαν στο Σίπυλο.

στ. 631 **πλάση:** σωματική διάπλαση.

Ετοιμασίες για ύπνο – Ο Αχιλλέας υπόσχεται ανακωχή

Και αφού ν' αντικοιτάζονται
ευφράνθησαν και οι δύο

με πορφυρά παπλώματα
και τάπητες επάνω,
και με χλαμύδες χνουδωτές
να σκεπασθούν μ' εκείνες.
Και οι δούλες απ' το μέγαρον
εβγήκαν με λαμπάδες
και γρήγορα και όμορφα
τους έστρωναν δυο κλίνες·
650 και ακρογελώντας ο Αχιλλεύς
τότ' είπε του Πριάμου:
«Έξω θα πας να κοιμηθείς,
αγαπητέ μου γέρε,
των βουληφόρων Αχαιών
μην κάποιος ξάφνου φθάσει,
ως συνηθούν να έρχονται
για να συμβουλευθούμε·
και αν κάποιος απ' αυτούς σε ιδεί,
μέσα στην μαύρην νύκτα
655 μη δώσει ευθύς την είδησιν
στον αρχηγόν Ατρείδη
και του νεκρού την λύτρωσιν
μην τύχει ν' αντισκόψει·

ειπέ μου τώρα φανερά,
πόσες ημέρες θέλεις
να θάψεις τον λαμπρόν σου υιόν,
και τόσες θα ησυχάζω
από τον πόλεμον εγώ και
θα κρατώ τα πλήθη».

660 Και απάντησεν ο Πρίαμος:
«Πηλείδη, αφού το στέργεις
να κάμ' ως πρέπει την ταφήν
εις τον λαμπρόν υιόν μου,
αυτήν την χάριν κάμε μου·
γνωρίζεις οπού οι Τρώες
κλειστοί 'ναι και περίφοβοι
στην πόλιν, και θα φέρνουν
πέρ' από δάσος μακρινό
του ενταφιασμού τα ξύλα·

665 εννέα ημέρες θέλομε στο σπίτι
να τον κλαίμε,
στες δέκα θα γινεί η ταφή
και νεκρικό τραπέζι·
στες ένδεκα θα υψώσομεν
επάνω του τον τάφον,

στες δώδεκα ο πόλεμος
θ' αρχίσει αν είναι ανάγκη».

Και προς αυτόν ο Αχιλλεύς
αντείπε ο φτεροπόδης:

670 «Θα γίνουν, γέρε Πρίαμε,
και τούτα όπως τα λέγεις·
τον πόλεμο, όσον καιρόν
ηθέλησες θα παύσω».

Αυτά 'πε και του έπιασε
την δεξιάν παλάμην
απ' τον αρμόν, ότ' ηθελε
να μη φοβείται ο γέρος.

Και έξω αυτού στον πρόδρομον
επλάγιασαν εκείνοι

675 ο κήρυξ και ο Πρίαμος, άνδρες
κι οι δυο με γνώση.

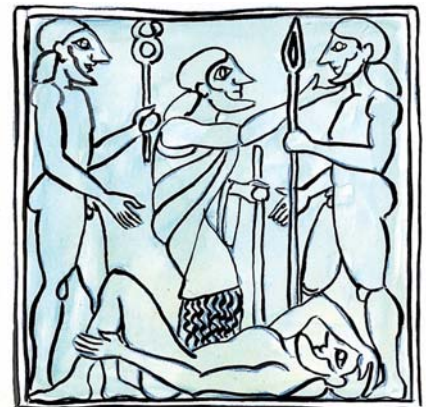
Και μες στα βάθη της σκηνής
κοιμήθηκε ο Πηλείδης
κι είχε καλήν του ομόκλινην
την κόρη του Βρισέως.

στ. 641 στης αυλής την λάσπην
κυλισμένος: ενέργεια ένδειξης
πένθους. Και ο Αχιλλέας είχε
ορκιστεί να μη λουστεί πριν από την
ταφή του Πάτροκλου (Ψ 40-45).

στ. 647 χλαμύδες: (χλαίνας στο
πρωτότυπο) μάλλινοι μανδύες που
χρησίμευαν και ως σκεπάσματα
ύπνου.

στ. 672-673 του έπιασε την δεξιάν
παλάμην απ' τον αρμόν: από την
κλείδωση. Με την ενέργεια αυτή του
Αχιλλέα επισφραγίζεται η
συμφιλίωση με τον Πρίαμο.

Εικόνα 44. Έκτορος
Λύτρα. Κάτοπτρο,
570-560 π.Χ. Βερολίνο,
Εθνικό Μουσείο
(αντίγραφο).

Η ιστορία της Φλανδρώς

Στο παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα «Τ' αγνάντεμα» (1899) του Αλ. Παπαδιαμάντη, η ογδοντάχρονη γριά-Συρραχίνα, παλαιά καπετάνισσα, αφηγείται μια ιστορία για κάποιο βράχο στη Σκιάθο.

«– Βλέπετε κείνον το βράχο, κάτω στο κύμα, που ξεχωρίζει απ' το γιαλό; που φαίνεται σαν άνθρωπος, με κεφάλι και με στήθια [...] που μοιάζει σαν γυναίκα; Εκείνη είναι το Φλανδρώ.

– Ναι, το Φλανδρώ, είπε η υπερεξηκοντούτις Χατζηχάναινα. Κάτι έχω ακουστά μου. Εσύ θα ξέρεις καλύτερα, θεια-Φλωρού.

– Το βλέπετε κι είναι ξέρα, είπε η Φλωρού, η Συρραχίνα· μια φορά κι έναν καιρό ήτον άνθρωπος.

– Άνθρωπος;

– Άνθρωπος καθώς εμείς. Γυναίκα.

Αι άλλαι ήκουον με απορίαν. Η γριά-Συρραχίνα ήρχισε να διηγείται:

«Στον καιρό των παλαιών Ελλήνων, ήτον μία κόρη αρχοντοπούλα, που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ [...]. Οι παλιοί Έλληνες, που προσκυνούσαν τα είδωλα [...]. Φλανδρώ θα πει Φιλανδρώ.

Φιλανδρώ θα πει μια που αγαπά τον άνδρα της. Φλανδρώ την είπαν, Φλανδρώ βγήκε. Αγάπησε ολόψυχα τον άνδρα της, όσο που έχασε τ' αγαθά του κόσμου κ' έγινε πέτρα γι' αυτό. Τον καιρόν εκείνο ήτον ένας караβοκύρης, όμορφο παλικάρι, κι αγάπησε το Φλανδρώ, και την εγύρεψε, και της έδωσε αρραβώνα.

**Σαν της έδωσε αρραβώνα,
εσκάρωσε καινούργιο καράβι· και
σαν εσκάρωσε το καράβι, έγινε κι ο
γάμος· και σαν έγινε ο γάμος, έριξε
το καράβι στο γιαλό, κ' εμπάρκάρισε
κ' επήγε να ταξιδέψει.**

**Τότε το Φλανδρώ ήρθε ν'
αγναντέψει, σαν καλή ώρα, σ' αυτόν
τον έρμο το γιαλό. Ξεκολλούσε η
ψυχή της που έφευγε ο άνδρας της·
δεν μπορούσε να το βαστάξει, να
στυλώσει την καρδιά της. Αγνάντεψε
το καράβι που έφευγε, κ' έκλαψε
πικρά κ' έπεσαν τα δάκρυά της στα
κύματα· και τα κύματα επικράθηκαν,
κ' εφαρμακώθηκαν, και θύμωσαν, κι
αγρίεψαν κ' εθέριεψαν [...] και στο
δρόμο τους που ηύραν το καράβι,
έπνιξαν τον άνδρα της Φλανδρώς, κ'
έγινε αγυρισιά του. [...] Και το
Φλανδρώ ήρθε κ' εξαναήρθε σ'
αυτόν τον έρμο γιαλό κ' εκοίταζε κι**

αγνάντευε [...] κ' επερίμενε, κ'
εκαρτερούσε, κι απάντεχε. [...] Πέρασαν μήνες, πέρασε χρόνος,
πέρασαν δυο χρόνια, πέρασαν τρία
[...] και το καράβι πουθενά δεν
εφάνηκε [...] και το Φλανδρώ
έκλαψε, και καταράστηκε την
θάλασσα, και τα μάτια της
εστέγνωσαν. Και δεν είχε πλια
δάκρυ να χύσει [...] και παρακάλεσε
τους θεούς της που ήταν είδωλα,
πέτρες, να της κάμουν τη χάρη να
γίνει κι αυτή είδωλο, βράχος, πέτρα
[...] και το ζήτημά της έγινε και την
έκαμαν βράχο ξέρα [...] με το σκήμα
τ' ανθρωπινό, που τρίβηκε και
φθάρηκε απ' τα κύματα ύστερ' από
χιλιάδες χρόνια· και το ανθρωπινό
σκήμα φαίνεται ακόμα· και να ο
βράχος εκεί, η πέτρα που
θαλασσοδέρνεται και χτυπά και
βογγά απάνω της το κύμα [...]

κ' η φωνή της, το βογγητό της γίνεται ένα με το βογγητό της θάλασσας. [...] Να η ξέρα εκεί. Αυτή 'ναι η Φλανδρώ. [...]»

(Αλ. Παπαδιαμάντης,
«Τ' αγνάντεμα», Άπαντα, τόμ. 3ος,
κριτική έκδοση
Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος,
εκδ. Δόμος, Αθήνα 1981)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Με ποιες ενέργειες, επιχειρήματα η άλλα μέσα ο Πρίαμος προσπαθεί να προδιαθέσει ευνοϊκά τον Αχιλλέα προτού εκθέσει την αιτία του ερχομού του στο στρατόπεδο των Αχαιών (στ. 476-506);
- 2.** Αφού επισημάνετε με ποιους τρόπους ο ποιητής υπαινίσσεται ή

τονίζει πόσο επικίνδυνη και παράτολμη ήταν η απόφαση του Πρίαμου να επισκεφθεί και να ικετεύσει τον Αχιλλέα, να γράψετε πώς κρίνετε εσείς την ενέργεια του γηραιού βασιλιά.

3. Ποιοι στίχοι της ενότητας αποκαλύπτουν πως ο πόλεμος υπήρξε οδυνηρός όχι μόνο για τον Πρίαμο αλλά και για τον Αχιλλέα;

4. Με ποιους τρόπους ο Αχιλλέας προσπαθεί να παρηγορήσει τον Πρίαμο; Να επισημάνετε γενικότερα ποιες ενέργειες και ποια λόγια του Αχιλλέα δείχνουν τη συμφιλιωτική του διάθεση προς το γέροντα επισκέπτη του.

5. Να δικαιολογήσετε την αναφορά του Αχιλλέα στο μυθολογικό παράδειγμα της Νιόβης (Ω 601-621). Ποια κοινά στοιχεία έχει η ιστορία της μυθικής βασίλισσας με την

κατάσταση και τα προβλήματα του Πρίαμου;

6. Όταν ο Δίας στέλνει τη Θέτιδα να πείσει τον Αχιλλέα να δεχτεί λύτρα και να παραδώσει το νεκρό Έκτορα στον πατέρα του, της λέει ότι, μολονότι οι υπόλοιποι θεοί προτρέπουν τον Ερμή να κλέψει το σώμα του νεκρού, ο ίδιος επιθυμεί να προσφέρει στον Αχιλλέα αυτήν τη «δόξα». Με βάση τα στοιχεία της ενότητας που διδαχθήκατε, μπορείτε να γράψετε ποια είναι η «δόξα» που ο Αχιλλέας θα έχανε, αν οι θεοί έκλεβαν το σώμα του νεκρού; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με λίγα λόγια.

7. Αφού διαβάσετε την ιστορία της Φλανδρώς (Παράλληλο κείμενο), να τη συγκρίνετε με το μυθολογικό παράδειγμα της Νιόβης και να

επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η ικεσία είναι ένα τυπικό θέμα στην *Ιλιάδα*: Το έπος αρχίζει με την ικεσία του Χρύση και τελειώνει με την ικεσία του Πρίαμου (βλ. και εικόνα 44). Αφού συγκεντρώσετε τις σκηνές ικεσίας που συναντήσατε στις ενότητες που διδαχθήκατε αναλυτικά στην *Ιλιάδα* (μπορείτε να συμπεριλάβετε και άλλες ενότητες που γνωρίσατε από περίληψη, π.χ. την ικεσία του Άδραστου στο Ζ η του Λυκάονα στο Φ η ακόμη παρόμοιες σκηνές της *Οδύσσειας*), να χωριστείτε σε ομάδες και να τις μελετήσετε, επισημαίνοντας κυρίως τα εξής: τυπική διαδικασία, κινήσεις

του Ικέτη, αντιδράσεις αυτού στον οποίο απευθύνεται η Ικεσία, επιτυχής ή ανεπιτυχής Ικεσία, αντιλήψεις της εποχής σχετικά με την Ικεσία, Ικεσία και θεοί, ιερότητα του Ικέτη, σκηνές Ικεσίας η παράκληση σε κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, των Θρησκευτικών σας, σε άλλα διαβάσματά σας η παρακλήσεις και τάματα στη σύγχρονη ζωή κτλ. Στη συνέχεια να παρουσιάσετε τα στοιχεία αυτά στην τάξη και να συζητήσετε σχετικά με τον τυπικό κώδικα της Ικεσίας, τη θέση της στην ομηρική κοινωνία και τους λόγους (κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς κ.ά.) που επέβαλαν την ύπαρξη και την αποδοχή τέτοιων πρακτικών. Στο τέλος να συνθέσετε ένα κείμενο στο οποίο να καταγράψετε τις απόψεις και τα συμπεράσματα στα οποία

**καταλήξατε (μπορείτε να επενδύσετε
εικαστικά το κείμενο σας με κάποιο
δικό σας έργο ή φωτογραφικό υλικό
της επιλογής σας). [Ενδεικτικές
Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης:
Χώρος – Χρόνος, Δράση –
Αντίδραση, Κώδικας, Άτομο –
Κοινωνία]**

**ραψωδία Ω 678-805
Ο θρήνος για τον Έκτορα**

- Ο νεκρώσιμος νόστος του Έκτορα
- Εκδηλώσεις πένθους και επιτάφιοι θρήνοι
- Ταφικά έθιμα: η καύση και η ταφή του Έκτορα

Ο νεκρώσιμος νόστος του Έκτορα – Ο Ερμής άγρυπνος βοηθός και συνοδός

Θεοί και άνθρωποι γλυκά
στον ύπνον βυθισμένοι
ολονυκτός ησύχαζαν·

ο αγαθοδότης μόνον

680 Ερμής μάτι δεν έκλειε,
στον νουν του μεριμνώντας
δρόμον ν' ανοίξει ακίνδυνον
του γέροντος Πριάμου,
χωρίς να ιδούν οι θυρωροί,
να φύγει από τες πρύμνες·
στην κεφαλήν του εστήθηκεν
επάνω του και του είπε:

«Ω γέρε, πόσο αμέριμνα
στη μέση των εχθρών σου

685 κοιμάσαι αφού σ' εθάρρεψε
το έλεος του Αχιλλέως.
Μ' άπειρα λύτρα ελύτρωσες
το ποθητό παιδί σου·

αλλά για σένα ζωντανόν
και τρίποδα θα δίδαν
τα τέκνα οπού σου έμειναν,
εάν ο Αγαμέμνων
και όλ' οι άλλοι Αχαιοί πως
είσ' εδώ γνωρίσουν».

690 Φοβήθηκε κι εσήκωσεν
ο γέρος τον Ιδαίον.
Κι έζεψ' ο Ερμής τες άμαξες
κι εκείνος οδηγούσε
εις τον στρατόν ανάμεσα,
χωρίς να ιδεί κανένας.

Η Τροία υποδέχεται το νεκρό Έκτορα

Και όταν στον Ξάνθον
έφθασαν, διογέννητο ποτάμι,
ο Ερμής οπίσω εγύρισε
στες κορυφές του Ολύμπου,

695 και η χρυσόπτεπλη Ηώς
την γην εφώτιζ' όλην,

κι εκείνοι με το λείψανο
που εφέρναν τα μουλάρια
με δάκρυα, με ξεφωνητά
τραβούσαν προς την πόλιν
και δεν τους νόησε κανείς
παρά η Κασσάνδρα μόνη,
η κόρη οπού της χρυσής
ομοιάζε Αφροδίτης.

700 Είχε ανεβεί στην Πέργαμον
κι εκείθ' είδε στ' αμάξι
τον ποθητόν πατέρα της
μαζί με τον Ιδαίον,
και ως είδε τον κειτάμενον
στο νεκρικό του στρώμα
μες στ' άλλο αμάξι, έσκουζεν
η κόρη και στην πόλιν
έβαλε το ξεφωνητό:

«Ω Τρώισσες, ω Τρώες,
705 κοιτάτ' εκεί τον Έκτορα,
που άλλοτε απ' την μάχην
να σας γυρίζει ζωντανός
ευφραίνετο η καρδιά σας

οπού τον είχαν ο λαός
χαρά κι ελπίδα μόνην».

Τότε ψυχή δεν έμεινε
στην πόλιν, μήτε άνδρας,
μήτε γυναίκα ότι σφοδρός
τους συνεπήρε πόνος·

710 και τον νεκρόν προϋπάντησαν
εκεί σιμά στην πόλιν·
πρώτη η γυνή του εχύθηκε
στ' αμάξι και η μητέρα
την κεφαλήν του αγκάλιαζαν,
εκλαίαν, εμαδιόνταν,
και ο λαός ακίνητος
ολόγυρα εθρηνούσε.

Και ο ήλιος θα εβασίλευε
και ακόμη αυτόν θα κλαίαν

715 τον πεθαμένον Έκτορα εκεί
εμπρός στις πύλες,
αν απ' τ' αμάξι ο γέροντας
δεν έλεγε στα πλήθη:

«Τόπον στες μούλες κάμετε·
κατόπι αφού στο σπίτι

τον φέρω, ξεθυμάνετε
τον πόνον της ψυχής σας».

στ. 678-681 Ο ύπνος συνδέει τη σκηνή που εκτυλίσσεται στην κατοικία του Αχιλλέα με τους θεούς. Μόνο ο Ερμής μένει άγρυπνος· αυτός οδήγησε τον Πρίαμο στη σκηνή του Αχιλλέα χωρίς να τον δουν οι Αχαιοί και τώρα θα φροντίσει να τον συνοδεύσει με ασφάλεια πίσω στην Τροία.

στ. 682 οι θυρωροί: οι φρουροί των πυλών του αχαιϊκού στρατοπέδου.

στ. 693 διογέννητο ποτάμι: το ποτάμι που οι θεοί ονόμαζαν «Ξάνθο» και οι άνθρωποι «Σκάμανδρο». Ο ποταμός αυτός νομιζόταν γιος του Δία και προσωποποιείται συχνά στην *Ιλιάδα*: παίρνει μέρος στη *Θεομαχία* (Υ 74) και στις

συγκρούσεις που γίνονται στις όχθες του (*Μάχη παραποτάμιος, Φ*) μάχεται εναντίον του Αχιλλέα. Ο Σκάμανδρος αποτελούσε μάλλον το όριο της περιοχής που εξουσίαζαν οι Τρώες, γι' αυτό ο Ερμής εκεί ήρθε να παραλάβει τον Πρίαμο (Ω 351) και τώρα στο ίδιο σημείο τον εγκαταλείπει, γιατί θεωρείται πλέον ασφαλής.

στ. 698 νόησε... η Κασσάνδρα μόνη: μόνο εκείνη τους είδε. Η Κασσάνδρα δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γι' αυτό με το πρώτο φως της ημέρας έτρεξε να δει μήπως επιστρέφουν. Ίσως αυτή η ενέργεια της Κασσάνδρας να δικαιολογείται και από τη μαντική ικανότητα που διέθετε. Αυτή, λοιπόν, θα ξεσηκώσει τον πρώτο αυθόρμητο θρήνο για τον Έκτορα στην πόλη (Ω 708-709, πρβ. 741).

στ. 700 στην Πέργαμον: *Πέργαμος* ονομαζόταν η ακρόπολη της Τροίας, όπου βρισκόταν και το παλάτι του Πρίαμου. Εδώ όμως εννοεί το υψηλότερο σημείο της ακρόπολης, όπου βρισκόταν και ο ναός του Απόλλωνα.

στ. 712 εμαδιόνταν: το ξερίζωμα των μαλλιών αποτελούσε ένδειξη πένθους για τις γυναίκες συγγενείς του νεκρού.

στ. 713 ακίνητος: η στάση δηλώνει σεβασμό προς τον νεκρό.

Η πρόθεσις – Οι θρήνοι

Και ως είπ' εκείνοι εχώρισαν
τ' αμάξι να περάσει·
720 και αφού στα ωραία δώματα
το λείψανο ανεβάσαν,
στην κλίνη τον απόθεσαν,
κι εκάθισαν στο πλάγι τους

θρηνωδούς, το θλιβερό
τραγούδι ν' αρχινήσουν.
Και αντιφωνούσαν κλαίοντας
στον θρήνον οι γυναίκες.

Ο θρήνος της Ανδρομάχης

Και η λευκοχέρ' αρχίνησε
τον θρήνον Ανδρομάχη
725 στην κεφαλήν του Έκτορος
απλώνοντας τα χέρια:
«Άνδρα μου, νέος πέθανες,
κι εμέν' αφήνεις χήραν
στο σπίτι με το τρυφερό
παιδί που εμείς οι δύο
οι άμοιροι εγεννήσαμεν·
και δεν θα μεγαλώσει
οϊμένα, ότι γρήγορα τούτη
θα πέσ' η πόλις
730 τώρα που εσύ εχάθηκες,
ο στύλος της, η ασπίδα,
που τα παιδιά της έσωζες
και τες σεμνές μητέρες,

μόν' άλλος είναι ο πόνος μου·
στην κλίνην σου, ω γλυκέ μου,
δεν πέθανες, το χέρι σου
στο χέρι μου ν' απλώσεις,
745 και κάποιον λόγον φρόνιμον
να βάλεις στην καρδιά μου
ημέρα νύκτα μες στον νου
να το 'χω και να κλαίω».

στ. 721 στην κλίνη τον απόθεσαν: η έκθεση του νεκρού στη νεκρική κλίνη μέσα στο σπίτι του μέχρι την ταφή ονομαζόταν *πρόθεσις*, ενώ η μεταφορά του στον τάφο (ή στην πυρά, Ω 787) *εκφορά*.

στ. 722 τους θρηνωδοούς: οι θρηνωδοί ήταν επαγγελματίες που μοιρολογούσαν τον νεκρό και συνόδευαν τα εξατομικευμένα θρηνητικά άσματα με την κατάλληλη μουσική. Ο Όμηρος δεν αναφέρει

αλλού επαγγελματίες θρηνωδούς.

στ. 723 αντιφωνούσαν... οι

γυναίκες: ανάμεσα στα άσματα των επαγγελματιών θρηνωδών

ακούγονταν οι θρηνητικές φωνές

των γυναικών.

στ. 729 τούτη θα πές' η πόλις: η

Ανδρομάχη στο θρήνο της

περιγράφει με μελανά χρώματα τι θα

ακολουθήσει τώρα που η ίδια, το

παιδί της και οι πολίτες έχασαν το

μοναδικό πρόμαχο και προστάτη

τους: η άλωση της πόλης θεωρείται

πλέον βέβαιη. Έτσι, μετά και τον

υπαινιγμό της Κασσάνδρας (Ω 707),

ο ποιητής αφήνει στους ακροατές

του έντονη την εντύπωση ότι το

τέλος του Έκτορα προοικονομεί το

τέλος της Τροίας.

στ. 731 έσωζες: στο πρωτότυπο

έχες = προστάτευες. Το ρήμα έχω

υπαινίσσεται την ετυμολογική

προέλευση του ονόματος του Έκτορα- Έκτωρ (<έχω) = αυτός που κρατάει κάτι με δύναμη, που είναι το έρεισμα, το στήριγμα της Τροίας.

στ. 734 έργα ουτιδανά

καταδυναστεμένος: τονίζεται ο δουλικός χαρακτήρας των εργασιών αυτών (πρβ. Z 455 κ.εξ.).

στ. 736 να κακοθανατίσεις: μεταγενέστερες πηγές μας πληροφορούν ότι οι Αχαιοί σκότωσαν το γιο του Έκτορα ρίχνοντάς τον από τα τείχη της πόλης, ενώ η Ανδρομάχη έγινε σκλάβα του Νεοπτόλεμου, του γιου του Αχιλλέα.

στ. 742 λύπη... αμίλητη: πόνος που δεν περιγράφεται με λόγια, άφατη λύπη.

Εικόνα 45. Μνημειακός γεωμετρικός αμφορέας από το Δίπυλο του Κεραμεικού. Ανάμεσα στις λαβές εικονίζεται η πρόθεσις του νεκρού (760-750 π.Χ.), Αθήνα Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Ο θρήνος της Εκάβης

Και με τον θρήνον πόκαμνε
στενάζαν οι γυναίκες
και ανάμεσόν τους άρχισε
κι η Εκάβη να θρηνήσει:
«Έκτορ, ω το ακριβότερο
απ' όλα τα παιδιά μου,
750 και όταν μου εζούσες, οι θεοί,
γλυκέ μου, σ' αγαπούσαν
και τώρα μες στον θάνατον
ακόμη σε λυτούνται.
Τ' άλλα παιδιά μου, όσα 'πιανεν
ο γρήγορος Πηλείδης

απόπερ' από την θάλασσαν
στα ξένα τα επουλούσε
στην Λήμνον την σκοταδερή,
στην Σάμον και στην Ίμβρον·
755 και συ, αφού σ' ενέκρωσεν
η λόγχη του και γύρω
του φίλου οπού του εφόνευσες
τον τάφον σ' έχει σύρει,
και όμως με αυτό δεν έκαμε
τον φίλο ν' αναζήσει,
εμπρός μου τώρα δροσερός
και ανέγγιχτος στο σπίτι
κείτεσαι, ωσάν τον άνθρωπον
που την ψυχήν του επήρε
760 ο Φοίβος ο αργυρότοξος με
τ' άλυπά του βέλη».·
Και η κλάψα της εσήκωσε
γύρω οδυρμόν και θρήνους.

Ο θρήνος της Ελένης

Και τρίτ' η Ελένη άρχισε
τον θρήνο της κι εκείνη:

«Ω Ἴκτορ μου, ο ακριβότερος
των αδελφών του ανδρός μου,
κι είν' άνδρας μου ο θεόμορφος
Αλέξανδρος που εμένα
765 εδώ στην Τροίαν έφερε·
να 'χα πεθάνει πρώτα.
Χρόνοι επεράσαν είκοσιν
αφ' ότου εκείθεν ήλθα
και άφησα την πατρίδα μου·
και απ' τα δικά σου χείλη
λόγον ποτέ δεν άκουσα
κακόν να με πικράνει.
Και αν κάποιος απ' τους αδελφούς η
από τες αδελφές σου
770 ή από τες συννυφάδες μου
με απόπαιρnen ή ακόμη
η πεθερά μου – ο πενθερός
με αγάπα ωσάν πατέρας –
συ μόνος τον ημέρωνες
με λόγια μελωμένα
με την αγαθοσύνην σου·
για τούτο σένα κλαίω

και αντάμα εμέ την άμοιρην
και σχίζεται η καρδιά μου.
775 Ὅτι κανείς δεν μόμεινεν
εις όλην την Τρωάδα
να είναι φίλος της καρδιάς
και μ' αποστρέφοντ' όλοι».
Και ως έκλαιε τριγύρω της
εστέναζαν τα πλήθη.

στ. 750-751 οι θεοί... σ' αγαπούσαν
και τώρα... ακόμη σε λυπούνται: οι
θεοί έδειξαν την εύνοιά τους όχι
μόνο φροντίζοντας το σώμα του
νεκρού (βλ. Ψ 184-191), αλλά μερι-
μνώνοντας και για τη λύτρωσή του
από τον Αχιλλέα. Έτσι στη συνέ-
λευση των θεών (Ω 66 κ.εξ.) ο Δίας
είχε τονίσει στην Ήρα την αγάπη
των θεών για τον Έκτορα και το δικό
του προσωπικό ενδιαφέρον για την
ευσέβεια που είχε δείξει προς

αυτούς, όσο ζούσε, και για τις θυσίες που είχε προσφέρει. Οι θεοί αφήνουν τους ανθρώπους να υποφέρουν (Ω 525-526), όμως οι άνθρωποι μπορούν να προσδοκούν κάποια ανταπόδοση, όταν είναι θεοσεβείς.

στ. 752-753 τ' άλλα παιδιά μου, όσα 'πιανεν... στα ξένα τα επουλούσε: ο Αχιλλέας, όπως και άλλοι Αχαιοί (βλ. Β 229-231), είχε ελευθερώσει με λύτρα τον Ίσιο και τον Άντιφο (Λ 100-106), ενώ είχε πουλήσει τον Λυκάονα στη Λήμνο (Φ 34-45, 73-81, πρβ. Χ 45). Ο ίδιος εξάλλου ο ήρωας ισχυριζόταν ότι πριν από το θάνατο του Πάτροκλου είχε χαρίσει τη ζωή σε πολλούς Τρώες (Φ 99-105). Η Εκάβη κατά παράδοξο τρόπο δε μνημονεύει τα άλλα της παιδιά που σκότωσε ο Αχιλλέας (πρβ. Ω 520), ίσως επειδή θέλει να τονίσει την

αγριότητα του Πηλείδη προς τον Έκτορα.

στ. 754 την σκοταδερή: η Λήμνος ήταν σκοτεινή, ομιχλώδης, σκεπασμένη με καταχνιά· ίσως εξαιτίας του ηφαιστείου που υπήρχε εκεί. Η Σάμος που αναφέρεται στον ίδιο στίχο είναι η Σαμοθράκη.

στ. 757 ν' αναζηήσει: χωρίς παρ' όλα αυτά να τον επαναφέρει στη ζωή. Κι ο Αχιλλέας τώρα πια (Ω 550-551) έχει κατανοήσει την αλήθεια που εκφράζει εδώ η πικραμένη Εκάβη.

στ. 762 τρίτ' η Ελένη άρχισε τον θρηνο της: η Ελένη δε θα μπορούσε να μη συμμετέχει στο πένθος του κορυφαίου από τους πολεμιστές που έχασαν τη ζωή τους εξαιτίας της. Ο θρήνος της είναι πολύ προσωπικός, καθώς δεν αναφέρεται στην πολεμική ανδρεία του Έκτορα, αλλά στη γλυκύτητα και την

καλοσύνη (αγαθοσύνη, στ. 773) του ήρωα προς αυτήν την ίδια. Με το θάνατο του Έκτορα η Ελένη έχασε εκείνον που την προστάτευε από τους υβριστικούς λόγους των άλλων (στ. 767-768, 769-772).

στ. 765 να 'χα πεθάνει πρώτα: συχνά η Ελένη παρουσιάζεται στο έπος να έχει μετανιώσει πικρά και να νιώθει τύψεις συνειδήσεως που προκάλεσε αυτόν τον πόλεμο και το θάνατο τόσων ανθρώπων (βλ. Z 344 κ.εξ.).

στ. 766 χρόνοι επεράσαν είκοσιν: τα γεγονότα της *Ιλιάδας* ανήκουν στο δέκατο χρόνο του πολέμου. Όμως η Ελένη κάνει λόγο για εικοσάχρονη απουσία από την πατρίδα της, επειδή πρέπει να μεσολάβησε μια μακρά περίοδος πολεμικών προετοιμασιών των Αχαιών μεταξύ της αρπαγής της και της έναρξης

του πολέμου. Γι' αυτό το θέμα δεν αναφέρεται τίποτε σε κανένα άλλο σημείο των ομηρικών επών.

στ. 771 ο πενθερός με αγάπα ωσάν πατέρας: πρβ. τη σκηνή της *Τειχοσκοπίας*, Γ 162-165. Ωστόσο, ο Πρίαμος δεν προστάτευε την Ελένη από τις ύβρεις των άλλων, όπως μας αφήνουν να εννοήσουμε οι στ. 772 και 775-776.

στ. 772 με λόγια μελωμένα: γλυκά λόγια.

Ετοιμασίες για την ταφή

Και τότε ο γέρος Πρίαμος
επρόσταξε στα πλήθη:
«Στην πόλιν, Τρώες, φέρετε
τα ξύλα, μη φοβείσθε
780 καρτέρι από τους Αχαιούς·
μου έταξε ο Πηλείδης

όταν από τες πρύμνες του
αυτός μ' επροβοδούσε,
πριν φέξ' η δωδεκάτη αυγή
να μη μας πολεμήσει».
Και αυτοί τες μούλες έξεψαν
στ' αμάξια και τους ταύρους
και με σπουδήν συνάχθηκαν
εμπρός στην πόλιν όλοι
785 και εννιά ημέρες έφερναν
από το δάσος ξύλα·

Η πυρά και η ταφή του Έκτορα

και άμα η δεκάτη εφάνη αυγή
τον κόσμο να φωτίσει
τότ' έβγαλαν τον Έκτορα
και κλαίοντας τον θέσαν
εις της πυράς την κορυφήν,
κατόπι την ανάψαν.
Και άμα η ροδοδάκτυλη
Hώς στον κόσμο εφάνη,

790 εις την πυράν ολόγυρα
του Έκτορος του ανδρείου
όλος συνάχθηκε ο λαός
κι άφθονο πρώτα εχύσαν
κρασί μες στην πυρκαϊά
και την εσβήσαν όλην
ως εκεί που εβόσκησε η φωτιά,
κι οι αυτάδελφοι και οι φίλοι
κατόπιν όλα εσύναξαν
τα άσπρα κόκαλά του,

795 κι έτρεχαν δάκρυα θερμά
από τα μάγουλά τους.
Και μέσα εις χρυσήν λάρνακα
τα έθεσαν κατόπι
με πορφυρά και μαλακά
σεντόνια τυλιγμένα·
κατόπι τα εκατέβασαν μες
στο βαθύ κιβούρι
κι επάνω εστοίβασαν πυκνά
λιθάρια και μεγάλα·

800 και αφού τάφον εσήκωσαν

με χώματα εκαθόνταν
φύλακες, απ' τους Αχαιοούς
το μνήμα να φρουρήσουν.
Και αφού το μνήμα ετοίμασαν,
συναθροισθήκαν όλοι
με τάξιν και εκάθησαν
στο θαυμαστό τραπέζι
μέσα στα υψηλά δώματα
του σεβαστού Πριάμου.

805 Αυτός του ανδρείου Έκτορος
ο ενταφιασμός εγίνη.

στ. 777-778 τα πλήθη... στα πλήθη:
πιθανόν όλος ο λαός της Τροίας, του
οποίου ένα μέρος είχε μπει στα
ανάκτορα.

στ. 778-782 Πρβ. το αίτημα του
Πριάμου και την υπόσχεση του
Αχιλλέα (Ω 660-673).

στ. 785 κι εννιά ημέρες: ο αριθμός
των ημερών είναι υπερβολικός. Σε

άλλες παρόμοιες περιπτώσεις που αναφέρονται στην *Ιλιάδα* (H 417 κ.εξ., Ψ 110 κ.εξ.) μια μέρα ήταν αρκετή. Όταν ο Πρίαμος ζητάει ανακωχή από τον Αχιλλέα, τονίζει ότι τα ξύλα θα τα μεταφέρουν «από δάσος μακρινό» (Ω 664), αλλά εκείνο που υπογραμμίζει είναι ότι θέλουν ο θρήνος να κρατήσει εννιά ημέρες (Ω 665).

στ. 787 τότε έβγαλαν τον Έκτορα: τη δέκατη μέρα γίνεται η εκφορά του νεκρού Έκτορα.

στ. 788 εις της πυράς... την ανάψαν: το ιλιαδικό έπος αρχίζει με τις πυρές που ανάβουν στο στρατόπεδο των Αχαιών για τους νεκρούς από το λοιμό (A 52) και τελειώνει με τη νεκρική πυρά του Έκτορα στο αντίπαλο στρατόπεδο.

στ. 791 όλος συνάχθηκε ο λαός: η πάνδημη συμμετοχή τονίζει τη

σημασία της απώλειας, αλλά και αφήνει να εννοηθεί ότι μετά το χαμό του Έκτορα η Τροία θα έχει την ίδια τύχη.

στ. 796 λάρνακα: οστεοθήκη, φέρετρο· για τον Πάτροκλο είχε χρησιμοποιηθεί «χρυσή φιάλη» (Ψ 243). Μια άλλη διαφορά επίσης είναι ότι τα οστά του Πάτροκλου, πριν τυλιχτούν με λεπτό ύφασμα, καλύφθηκαν με λίπος (Ψ 253).

στ. 798 κιβούρι: τάφος.

στ. 799-800 Πάνω από τον τάφο έριξαν πέτρες και πάνω απ' αυτές ύψωσαν τύμβο από χώμα (πρβ. Ω 667). Ο τύμβος διατηρούσε ζωντανή τη μνήμη του νεκρού στις επόμενες γενιές. Γι' αυτό ο Σκάμανδρος είχε απειλήσει να θάψει τον Αχιλλέα κάτω από τη λάσπη του, έτσι ώστε να μη χρειαστεί να του υψώσουν

τύμβοι οι Αχαιοί και η μνήμη του να σβήσει γρηγορά (Φ 316-323).

στ. 801 φύλακες: ο φόβος είναι αδικαιολόγητος, αφού υπήρχε η υπόσχεση του Αχιλλέα (Ω 780-782, πρβ. Ω 670 κ.εξ.). Η μνεία, ωστόσο, των φρουρών και μιας ενδεχόμενης επίθεσης των Αχαιών (πρβ. Ω 779-780) θυμίζει στους ακροατές του έπους ότι βρισκόμαστε σε μια εύθραυστη ανακωχή των εμπολέμων και ότι ο πόλεμος δεν έχει τελειώσει οριστικά (πρβ. Ω 668).

**«Ὅψεσθε, Τρῶες καὶ Τρωάδες,
Ἔκτορ' ἰόντες, εἴ ποτε καὶ ζῶντι
μάχης ἔκ νοστήσαντι
χαίρετ', ἐπεὶ μέγα χάρμα πόλει τ'
ἦν παντί τε δήμῳ.»**

(Ω 704-706)

Εικόνα 46. Μνημειακός κρατήρας από το Δίπυλο του Κεραμεικού. Στην κύρια ζώνη εικονίζεται η εκφορά του νεκρού πάνω σε άμαξα, 740 π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

1. Η κηδεία του Αχιλλέα

Ο θάνατος του Αχιλλέα δεν περιγράφεται στην *Ιλιάδα*. Στην τελευταία όμως ραψωδία της *Οδύσσειας* ο νεκρός Αγαμέμνονας συναντά τον Πηλείδη στον Κάτω κόσμο και του διηγείται τα γεγονότα τα σχετικά με την κηδεία του.

**«Κι απ' τις ριξιές σαν πήραμε
το λείψανο στα πλοία,
σε στρώμα σε ξαπλώσαμε,
και τ' όμορφο κορμί σου
45 παστρέψαμε με χλιο νερό
και λάδι, κι όλοι γύρω
χύνανε δάκρυα οι Δαναοί
κι έκοβαν τα μαλλιά τους.
Κι η μάνα σου ήρθε απ' το γιαλό
μ' αθάνατες Νεράιδες,
σαν άκουσε την είδηση
και μια βουή μεγάλη
σηκώθηκε στη θάλασσα,
που όλους τρεμούλα πήρε.**

**50 Θα 'μπαιναν τότε οι Δαναοί
στα βαθουλά καράβια,
αν δεν τους κράταγε άνθρωπος,
πολλών κι αρχαίων γνώστης,
ο Νέστορας, που κι από πριν
σοφή ήταν η βουλή του.
Αυτός με λόγια γνωστικά
τους μίλησε έτσι κι είπε'**

**“Αργίτες, Αχαιοίπουλα,
μη φεύγετε, σταθείτε,
55 να ’ρθει απ’ το κύμα η μάνα του
μ’ αθάνατες Νεράιδες
το πεθαμένο της παιδί
να το μοιρολογήσει”.**

**Κι οι μεγαλόψυχοι Αχαιοί
την άκουσαν και μένουν.
Γύρω σου οι κόρες στάθηκαν
του πελαγίσσιου γέρου,**

**60 κι άλιωτα ρούχα σου βαλαν
και το χαμό σου κλαίγαν.**

**Κι οι Μούσες όλες, κι οι εννιά,
με τη γλυκιά φωνή τους,
μοιρολογούσαν, που Αχαιού
δεν έμεινε ένα μάτι**

**αδάκρυτο. Τέτοιον καημό
το μοιρολόι σκορπούσε.**

**Μέρες και νύχτες δεκαφτά,
χωρίς να πάψει ο θρήνος,
σε κλαίγαμε, οι αθάνατοι
με τους θνητούς ανθρώπους.**

65

**ΣΤΙΣ δεκοχτώ σε δώσαμε
στις φλόγες και τριγύρω
αρνιά παχιά σου σφάξαμε
και τραχηλάτα βόδια.
Και συ στα ρούχα των θεών,
στο λάδι και στο μέλι
καιγόσουν, κι άπειροι Αχαιοί,
πεζούρα κι αμαξάδες,
τ' άρματα ρίχναν στη φωτιά
να δυναμώσει η φλόγα**

70

**και μια βουή σηκώθηκε
κι αλαλαγμός μεγάλος.
Κι όταν πια σ' έκαψε η φωτιά,
τα κόκαλά σου τ' άσπρα
συνάξαμε τη χαραυγή
και βάλαμε, Αχιλλέα,
σε λάδι κι άδολο κρασί.**

**Κι ένα χρυσό αμφορέα
έφερε η μάνα σου, δουλειά
του ξακουσμένου Ηφαίστου,**

75

κι έλεγε απ' το Διόνυσο

πως χάρισμα τον είχε.
Εκεί, Αχιλλέα, βάλαμε
τα κόκαλά σου τ' άσπρα,
με του Πατρόκλου ανάμιχτα,
που 'χε από πριν πεθάνει,
και του Αντιλόχου χωριστά,
που απ' όλους τους συντρόφους
– ο Πάτροκλος σαν πέθανε –
ξεχωριστά αγαπούσες.

80 Κι ολόγυρά τους έπειτα
ψηλό μεγάλο τάφο
σηκώσαμε όλος ο στρατός
των μαχητών Ελλήνων,
στον απλωτόνε Ελλήσποντο,
σε μιας κορφής την άκρη,
να φαίνεται απ' το πέλαγο
και να τον βλέπουν όλοι,
όσοι στον κόσμο τώρα ζουν
κι όσοι ξοπίσω θα 'ρθουν.

85 Κι απ' τους θεούς η μάνα σου
πεντάμορφα βραβεία

**ζήτησε και μας έβαλε
 στων Αχαιών τους πρώτους.
Πολλές φορές θα σου 'τυχε
 να ιδείς ταφές ηρώων,
όταν μεγάλος βασιλιάς
 καμιά βολά πεθάνει,
που βγαίνουν στον αγώνα οι νιοι
 να πάρουν τα βραβεία.
Μα εκείνα ανίσως τα 'βλεπες,
 θα σάστιζε έτσι ο νους σου,
πόβαλε η αργυρόποδη
 θεά για σένα η Θέτη,
γιατί ήσουν στους μακαριστούς
 θεούς αγαπημένος.
Κι αν πέθανες, δεν χάθηκε
 στον κόσμο τ' όνομά σου,
μα θα 'ναι αιώνια η δόξα σου
 σ' όλη τη γη, Αχιλλέα».**

**(Οδύσσεια ω 43-94, μτφρ.
Ζ. Σίδερης, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1981)**

στ. 45 χλιο νερό: ζεστό, χλιαρό νερό· στ. 46 κι έκοβαν τα μαλλιά τους: έθιμο το οποίο αποτελούσε έκφραση μεγάλου πένθους·
στ. 47, 55 Νεράιδες: πρόκειται για τις Νηρηίδες, τις κόρες του Νηρέα (ο Νηρέας, πατέρας και της Θέτιδας, ήταν θαλασσινή θεότητα, γι' αυτό στο στ. 58 ονομάζεται «πελαγίσιος γέρος»)· **στ. 67 στο λάδι και στο μέλι: το μέλι και το λάδι ήταν προσφορά στους νεκρούς, αλλά χρησίμευαν συγχρόνως για να δυναμώνουν τη νεκρική πυρά·**
στ. 73 άδολο κρασί: ανέρωτο κρασί.

2. Η καταστροφή της Τροίας

Στο ποίημα του Αρκτίνου από τη Μίλητο (8ος-7ος αι. π.Χ.) *Ιλίου Πέρσις* περιγράφεται η κατάληψη

της Τροίας από τους Αχαιούς. Στους
στίχους που ακολουθούν πληροφορο-
ρούμαστε ποια ήταν η τύχη του
Πρίαμου και της οικογένειάς του.

*«Η Τροία πια κουρσεύεται,
καίγεται και πατιέται
και δεν υπάρχει Αχαιός
που δεν ευχαριστιέται.
Ο Πρίαμος ο βασιλιάς
σφάζεται με μανία
555 | *στον Ερκείου Δία το βωμό
χωρίς πια ευσπλαχνία.
Ψάχνει και ο Μενέλαος
να βρει πια την Ελένη,
σκοτώνει το Δηίφοβο
και την ελευθερώνει.
Το ξόανο της Αθηνάς
ο Αίας ρίχνει κάτω,
τη μάντισσα αρπάζοντας
Κασσάνδρα απ' το μπράτσο!**

560 Το μέγα το ρηγόπουλο,
το Αστυανακτάκι,
απ' τα ψηλά δεν πέταξε,
σα να 'ταν κουταβάκι
ο Οδυσσέας ο γνωστός,
ο πρώτος στην Ιθάκη;
Στον τάφο τ' Αχιλλέα μας
σφάζεται με μανία
η δόλια Πολυξένη πια,
χωρίς καμιά αιτία.

565 Στην Τροία βάζουνε φωτιά
από μια άκρη σ' άκρη
κι η πόλη στάχτη γίνεται,
πνίγεται μες στο δάκρυ!
Τα λάφυρα μοιράζονται,
τα δώρα απ' τη μάχη,
παίρνει κι ο Νεοπτόλεμος
λεία την Ανδρομάχη.
Αυτά και άλλα πιο πολλά
επράξαν οι Αργείοι,

570 χωρίς κανένα δισταγμό,

καμιά αιδημοσύνη!» 570

**(Ιλίου Πέρσις, στ. 552-570, μτφρ.
Γ.Θ. Καλοδήμου, σελ. 167-168,
ιδ΄ Έκδοση, Λαμία 2000)**

στ. 555 **στού Ερκείου Δία το βωμό:**
ο Πρίαμος κατέφυγε στο βωμό του
Ερκείου Δία, του προστάτη της
οικογένειας και των συγγενικών
δεσμών, όμως ο Νεοπτόλεμος, ο
γιος του Αχιλλέα, τον απομάκρυνε
από τον ιερό χώρο και τον σκότωσε
μπροστά στο παλάτι· **στ. 557**
σκοτώνει το Δηίφοβο: ο Δηίφοβος,
γιος του Πρίαμου και της Εκάβης,
σύμφωνα με τη μεταγενέστερη
παράδοση είχε γίνει σύζυγος της
Ελένης μετά το θάνατο του Πάρη·
στ. 558 **το ξόανο της Αθηνάς:** η
Κασσάνδρα για να σωθεί κατέφυγε
στο ναό της Αθηνάς και αγκάλιασε

το ξόανο (ξύλινο άγαλμα) της θεάς, αλλά ο Αίας του Οϊλέα (ο Λοκρός), ρίχνοντας κάτω το άγαλμα, την έσυρε έξω από το ναό. Τελικά, η Κασσάνδρα ακολούθησε τον Αγαμέμνονα στις Μυκήνες και σκοτώθηκε από την Κλυταιμνήστρα· στ. 560-561: ο Νεοπτόλεμος πήρε αιχμάλωτη την Ανδρομάχη, αφού πρώτα έριξε από τα τείχη το μικρό Αστυάνακτα. Σύμφωνα με άλλη παράδοση, την οποία ακολουθεί η *Ιλίου Πέρσις*, το γιο του Έκτορα τον γκρέμισε από τα τείχη ο Οδυσσέας· στ. 564 η δόλια Πολυξένη: η Πολυξένη, κόρη του Πρίαμου, θυσιάστηκε πάνω στον τάφο του Αχιλλέα από το γιο του Νεοπτόλεμο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Να περιγράψετε με λίγα λόγια:
α) την υποδοχή του νεκρού Έκτορα από τους συγγενείς του και τους πολίτες της Τροίας, β) την προετοιμασία και τη διαδικασία της ταφής του ήρωα. Τι ακολούθησε μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ταφής;
- 2.** Όταν ο Αχιλλέας σκοτώνει τον Έκτορα, οι Τρώες συνδέουν το θάνατο του με την άλωση της Τροίας: *«μες στο καστρί οι γυναίκες σκλήριζαν, θρηνολογούσαν οι άντρες. / Κι έμοιαζε ο θρήνος τους σα να 'πιασε φωτιά και καταλυούσε / όλη την Τροία την αφηλόχτιστη, κορφή του κάστρου ως κάτω»* (Χ 409-411, μτφρ. Ν. Καζαντζάκη – Ι.Θ. Κακριδή). Σε ποια σημεία της

ενότητας συνδέεται ξανά, υπαινικτικά ή ολοφάνερα, ο θάνατος του Έκτορα με την πτώση της Τροίας;

3. Τόσο η Ανδρομάχη (Ω 729-739) όσο και ο Έκτορας (Ζ 448-465) κάνουν λόγο για την επικείμενη πτώση της Τροίας. Αφού διαβάσετε και τους στίχους θ 595-643 από την *Οδύσσεια* (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτη) και το Παράλληλο κείμενο 2, να γράψετε ένα δικό σας κείμενο για την άλωση της Τροίας. Να στηρίξετε το κείμενο σας σε συγκεκριμένες αναφορές σε χωρία των δύο κειμένων.

4. Αφού λάβετε υπόψη σας την περιγραφή του πρώτου αυθόρμητου θρήνου για τον Έκτορα κοντά στις Σκαιές πύλες αλλά και εκείνου που έγινε στη συνέχεια στο παλάτι, να επισημάνετε τα βασικά στοιχεία (έθιμα, κινήσεις, εκφράσεις κτλ.) που συνθέτουν την τυπική μορφή του

επιτάφριου θρήνου της ομηρικής κοινωνίας.

5. Ο θρήνος της Εκάβης έχει μορφή τριαδική (ABA). Αρχικά, δηλαδή, η μητέρα του Έκτορα απευθύνεται στον αγαπημένο της γιο (A: 749-751)· στη συνέχεια, σε ένα κεντρικό τμήμα, αφηγείται γεγονότα σχετικά με το θάνατο του Έκτορα και τη μοίρα των άλλων παιδιών της (B: 752-757) και στο τέλος απευθύνεται και πάλι στον νεκρό (A: 758-760). Μπορείτε να βρείτε αν αυτό το τριαδικό σχήμα υπάρχει και στους θρήνους της Ανδρομάχης ή της Ελένης;

6. Ποιος στίχος από το θρήνο της Ελένης δείχνει ότι η ηρωίδα αισθάνεται μεταμελημένη για τον ερχομό της στην Τροία; Θυμάστε κάποια άλλη περίπτωση κατά την

οποία η Ελένη εκφράζει ανάλογα αισθήματα;

7. Γιατί νομίζετε ότι ο ποιητής αποδίδει τόση σημασία στους θρήνους για τον Έκτορα ύστερα από την ατίμωσή του από τον Αχιλλέα;

8. Αφού διαβάσετε την οδυσσειακή περιγραφή των επιτάφιων τιμών που αποδίδονται στον Αχιλλέα (Παράλληλο κείμενο 1), να κάνετε συγκρίσεις με την κηδεία του Έκτορα και να βρείτε κοινά σημεία και διαφορές.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Στη ραψωδία Ω γίνεται επανειλημμένως λόγος για την ταφή και τον τύμβο του Έκτορα. Για τα θέματα αυτά είχε κάνει λόγο και ο

ίδιος ο ήρωας πριν από τη μονομαχία του με τον Αίαντα (H 76-91). Αυτά τα στοιχεία υποδηλώνουν το σπουδαίο ρόλο που έπαιζε ο τύμβος στη διατήρηση της υστεροφημίας του ήρωα. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να επισκεφθείτε: η πρώτη ομάδα κάποιο αρχαίο νεκροταφείο· η δεύτερη τη βιβλιοθήκη του σχολείου σας και να αναζητήσετε με τη βοήθεια του καθηγητή σας τη σχετική βιβλιογραφία· η τρίτη ομάδα ένα σύγχρονο νεκροταφείο. Αφού συλλέξετε φωτογραφικό υλικό, να κάνετε συγκρίσεις και να καταλήξετε σε συμπεράσματα για τη σημασία του μνημείου / τάφου (σήματος στα αρχαία ελληνικά) στις διάφορες εποχές και για τη σχέση ζώντων και νεκρών, όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από αφιερώματα, επιγραφές,

καλλωπισμό με άνθη κτλ. Μια τέταρτη ομάδα μπορεί να απεικονίσει, με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του υλικού που θα αναζητήσει στο Διαδίκτυο, ένα μυκηναϊκό τάφο ή τύμβο με τα κτερίσματα που πιθανόν θα περιείχε. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Χώρος – Χρόνος, Σχέση, Πολιτισμός, Τέχνη]

2. Ταφικά έθιμα: από τον Όμηρο στο σύγχρονο κόσμο.

Αφού χωριστείτε σε ομάδες:

α) Να ζητήσετε από συγγενείς, οικογενειακούς φίλους ή συγχωριανούς σας να σας περιγράψουν πώς γίνεται η *πρόθεσις*, η *εκφορά* και η *ταφή* ενός νεκρού στην ιδιαίτερη πατρίδα σας (με ερωτηματολόγιο σε μορφή συνέντευξης). Στη συνέχεια να κάνετε συγκρίσεις με την ταφή

του Έκτορα και τα συμπεράσματά σας να τα εκθέσετε στην τάξη.

β) Να καταγράψετε με τη βοήθεια των γνώσεών σας από το μάθημα των Θρησκευτικών, τους ύμνους και τα τροπάρια που περιλαμβάνει η Νεκρώσιμη Ακολουθία. Ποιος είναι ο στόχος αυτών των εκκλησιαστικών ύμνων;

γ) Ο νεκρόδειπνος με τον οποίο κλείνει η ταφή του Έκτορα συνηθίζεται σήμερα στην ιδιαίτερη πατρίδα σας; Τι περιλαμβάνει το δείπνο αυτό σήμερα και ποιος είναι ο στόχος του; [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Κώδικας – Νόμος, Άτομο – Κοινωνία, Παράδοση]

Εικόνα 47. Η Θέτιδα και οι Νηρηίδες
θρηνούν το νεκρό Αχιλλέα.
Κορινθιακή υδρία, 570 π.Χ. περίπου.
Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου
(αντίγραφο).

**ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΝ–
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ *ΙΛΙΑΔΑ***

1. Αν και η *Ιλιάδα* είναι ένα ηρωικό πολεμικό έπος μιας ανδροκρατούμενης κοινωνίας, η γυναίκα κατέχει

μια αρκετά σημαντική θέση μέσα σ' αυτό. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναλάβετε να μελετήσετε διάφορα θέματα που έχουν σχέση με τη γυναίκα και το ρόλο της στο ιλιαδικό έπος, όπως π.χ. «Η γυναίκα ως σύζυγος και μητέρα στην *Ιλιάδα*», «Η γυναίκα πολεμικό λάφυρο και ερωμένη», «Γυναίκα και επιτάφιος τιμές ηρώων», «Η τύχη του γυναικείου πληθυσμού μετά την άλωση μιας πόλης κατά τη διάρκεια του ιλιαδικού πολέμου» κ.ά. Στη συνέχεια να παρουσιάσετε τις εργασίες σας στην τάξη για συζήτηση. Με τα τελικά συμπεράσματα να συνθέσετε ένα κείμενο με τίτλο «Η θέση και ο ρόλος της γυναίκας στην *Ιλιάδα*».

2. Αφού λάβετε υπόψη σας όσα μάθατε για τις αντιλήψεις, τις ιδέες και τον κώδικα αξιών που ίσχυε στην ομηρική κοινωνία, είτε στην

κοινωνική ζωή είτε στο πεδίο της μάχης, να διαλέξετε κατά ομάδες από μία σκηνή που σας εντυπωσίασε και που αναδεικνύει κάποιες από αυτές τις ιδέες η αξίες και να τη δραματοποιήσετε, γράφοντας ένα θεατρικό κείμενο. Στη συνέχεια να παρουσιάσετε τα δραματοποιημένα κείμενα στην τάξη, αιτιολογώντας τις επιλογές σας όχι μόνο στο θέμα αλλά και στον τρόπο παρουσίασης του, και να επιλέξετε τα δύο η τρία καλύτερα, ώστε να ανεβάσετε μια μικρή θεατρική παράσταση με τίτλο: «Σκηνές από την *Ιλιάδα*». Βέβαια θα πρέπει στη συνέχεια να σας απασχολήσουν και άλλα θέματα, όπως η επιλογή των ηθοποιών ανάμεσά σας, η σκηνοθετική ομάδα και η σκηνοθετική γραμμή, τα σκηνικά και οι ενδυμασίες, η κίνηση,

ο φωτισμός, η μουσική επένδυση κ.ά., καθώς επίσης και θέματα πρακτικού περιεχομένου (εξασφάλιση οικονομικών πόρων, πρόγραμμα παράστασης, ανακοινώσεις κτλ.).

3. Με τη βοήθεια του «Ημερολογίου της Ιλιάδας» (σελ. 12), των Περιληπτικών αναδιηγήσεων των ραψωδιών και των ενοτήτων που διδαχθήκατε αναλυτικά, να παρακολουθήσετε και να σημειώσετε τους σημαντικότερους σταθμούς-αναφορές της μήνιδος (οργής) του Αχιλλέα, της βουλής του Δία και τα κυριότερα γεγονότα του ιλιαδικού πολέμου που θεωρείτε άμεσες συνέπειες αυτών των δύο στοιχείων. Προσέξτε ότι σε κάποια στιγμή η μήνις του Αχιλλέα βρίσκεται στο ελάχιστο σημείο ύφεσης, αλλά ταυτοχρόνως

αντικαθίσταται από την εκδικητική
μανία του ήρωα εναντίον του
Έκτορα. Αφού συγκεντρώσετε το
υλικό σας, προσπαθήστε να
αποδώσετε την *Ιλιάδα* σχηματικά
(π.χ. σε διάγραμμα)

χρησιμοποιώντας τα δύο στοιχεία
που αναφέραμε ως βασικούς άξονες
και σημειώνοντας αριστερά και δε-
ξιά τους τα σημαντικότερα γεγονότα
που απορρέουν από αυτούς. Στη
συνέχεια, χρησιμοποιώντας το ίδιο
υλικό, προσπαθήστε να αποδώσετε
τα βασικότερα σημεία δράσης και
πλοκής του ιλιαδικού πολέμου σε
ένα κείμενο 500-600 λέξεων.

4. «*Η παρομοίωση είναι σχήμα
λόγου, με το οποίο συγκρίνεται ή
παραβάλλεται ένα πρόσωπο, ένα
πράγμα ή μια ιδέα με κάτι άλλο πολύ
γνωστό για συγκεκριμένη ιδιότητά
του, την οποία εμφανίζει*

και το πρόσωπο, πράγμα ή ιδέα και που εκφέρεται συνήθως με το μόριο “σαν”, αλλά και με το “όπως”, το “καθώς”, το “όμοιος” κ.ά.» (Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη).

Σε μια παρομοίωση επισημαίνουμε:

α) το αναφορικό μέρος της, την εικόνα (που εισάγεται με τα μόρια σαν, όπως, καθώς κτλ.), β) το δεικτικό μέρος της (που εισάγεται με λέξεις έτσι, παρόμοια, όμοια κτλ.) και γ) τον κοινό όρο και γενικά τις σχέσεις μεταξύ του αναφορικού και του δεικτικού μέρους. Για παράδειγμα: Α) σε μια διεξοδική παρομοίωση ο Διομήδης παρομοιάζεται με λιοντάρι: «*τῶρ' εἶχε τρίδιπλην ορμήν, ὡς ἔχει τὸ λεοντάρι, / που ὅταν πηδήσει στὴν αὐλὴν τῶν μαλλιαρῶν προβάτων / καὶ τὸ σκαρφίσει ὁ φύλακας, χωρὶς νὰ τὸ φονεύσει, / ἀνδρεία τοῦ δίδει*

**και ποσώς δεν του αντιστέκει πλέον,
/ μέσα στες στάνες κρύβεται και τα
'ρημα σκορπιοούνται· / εκείνα
επανωτιάζονται κι εκείνο απ' την
βαθείαν / αυλήν με μέγα πήδημα
στην εξοχήν πετιέται· / έτσι στους
Τρώας χύθηκεν ο δυνατός
Τυδείδης» (Ιλιάδα Ε 135-142), α)
αναφορικό μέρος (η εικόνα) είναι:
«ως έχει το λιοντάρι... πετιέται», β)
δεικτικό μέρος: «έτσι στους Τρώες...
Τυδείδης», γ) κοινός όρος: η ορμή.
Β) Ο Πάτροκλος παρομοιάζεται με
μικρό κοριτσάκι σε μια σύντομη
παρομοίωση: «Γιατί είσαι γεμάτος
δάκρυα, Πάτροκλε, σαν μικρό
κοριτσάκι...» (Ιλιάδα Π 7, σελ. 109):
α) αναφορικό μέρος (εικόνα): «σαν
μικρό κοριτσάκι», β) δεικτικό μέρος:
«γιατί είσαι... Πάτροκλε», γ) κοινός
όρος: τα δάκρυα.**

Αφού χωριστείτε σε ομάδες, κάθε ομάδα να αναλάβει να συγκεντρώσει τις παρομοιώσεις (διεξοδικές και σύντομες) κάποιας ενότητας από αυτές που διδαχθήκατε και να τις αναλύσει σύμφωνα με τα στοιχεία που σας δίνονται παραπάνω. Στη συνέχεια να συζητήσετε στην τάξη τι επιδιώκει με τη χρήση της παρομοίωσης ο ποιητής: η χρήση της έχει μόνο διακοσμητική λειτουργία η προσφέρει κάτι περισσότερο στην αφήγηση; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με στοιχεία από το κείμενο.

5. Λαμβάνοντας υπόψη σας τα κριτήρια προσδιορισμού μιας «σκηνής» (αλλαγή τόπου, προσώπων ή τόπου και προσώπων, βλ. και σελ. 65), να αναλάβετε κατά ομάδες να χωρίσετε μια ενότητα από αυτές που διδαχθήκατε σε

«σκηνές». Πιο συγκεκριμένα, να ορίσετε: α) τους στίχους που περιλαμβάνουν κάθε «σκηνή», β) ποια πρόσωπα παίρνουν μέρος στην καθεμιά, γ) σε ποιο χώρο εκτυλίσσεται αυτή και δ) να δώσετε έναν τίτλο σε κάθε «σκηνή». Στη συνέχεια καθένας από σας να διαλέξει μια σκηνή και να την αποδώσει με όποιον τρόπο καλλιτεχνικής έκφρασης προτιμά (δραματοποίηση, ποίημα, σκίτσο, πίνακα, μουσική κτλ.).

6. «Ο τελετουργικός θρήνος και τα ταφικά έθιμα από τον Όμηρο μέχρι σήμερα». Ένας ένας ή κατά ομάδες να συλλέξετε υλικό με την εξής θεματολογία: α) Ομηρικοί επιτάφιοι θρήνοι (μπορείτε να επισκεφθείτε ένα μουσείο ή να χρησιμοποιήσετε εικόνες βιβλίων από τη βιβλιοθήκη και να προσέξετε λεπτομέρειες,

όπως: στάση ανδρικών μορφών, θέση γυναικών, θέση της κυρίως πενθούσας, στάση νεκρού, επαγγελματίες θρηνωδοί, θρηνούν σιωπηλά ή βρίσκονται σε εκστατική στάση, οι γυναίκες τραβούν τα μαλλιά τους ή κάνουν άλλες τελετουργικές κινήσεις κτλ.). β) Μοιρολόγια της ιδιαίτερης πατρίδας σας. γ) Οι εκκλησιαστικοί επιτάφιοι θρήνοι – Τα Εγκώμια της Μεγάλης Παρασκευής (είτε από επίσκεψη σε εκκλησία ή στο Βυζαντινό μουσείο της πόλης σας). δ) Επαγγελματίες θρηνωδοί άλλοτε και σήμερα σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας ή στην ιδιαίτερη πατρίδα σας. ε) Θρήνοι για την άλωση πόλεων (π.χ. της Κωνσταντινούπολης). στ) Ηρωικά μοιρολόγια σε κλέφτικα τραγούδια. ζ) Μανιάτικα μοιρολόγια ή άλλων περιοχών της Ελλάδας.

η) Μουσικά κομμάτια κλασικής ή νεοελληνικής μουσικής που έχουν κάποια σχέση με επιτάφια θρηνητικά άσματα. θ) Κτερίσματα: προσφορές στον νεκρό· από την ομηρική εποχή μέχρι σήμερα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΩΝ (ΕΠΙΛΟΓΗ)

Αδυνάτου (σχήμα, εκφραστικός τρόπος): σελ. 112-117(Α΄τ.), 148-150(Γ΄τ.)

Αναχρονισμός: σελ. 63-65(Α΄τ.)

Ανθρωπομορφική αντίληψη (ανθρωπομορφισμός):
σελ. 121-117, 139-142, (Α΄τ.) 31-35, 126-131 (Β΄τ.)

Αριστεία: σελ. 123-125 (Β΄τ.), 84-88 (Γ΄τ.)

Άστοχα ερωτήματα: σελ. 51-55(Γ΄τ.)
Ειρωνεία (επική, τραγική): σελ. 71-75 (Β΄τ.)
Εκφορά: σελ. 131-132, 135-140, 156-160 (Ε΄τ.)
Έκφραση: σελ. 45-47, 50-51, 67-71 (Β΄τ.), 134-139 (Δ΄τ.)
Επιβράδυνση: σελ. 112-117, 139-142 (Α΄τ.)
Έθος, Ηθογράφηση: ήθος είναι ο χαρακτήρας του ήρωα, από αυτό και το ρ. ηθογραφώ, δηλαδή περιγράφω το χαρακτήρα ενός ήρωα. Βλ. σελ. 71-75 (Β΄τ.).
Θαυμαστό: σελ. 126-131 (Β΄τ.)
Ικεσία: σελ. 54-56, 131-135 (Α΄τ.), 111-116 (Ε΄τ.)
Νέμεσις: σελ. 126-131 (Β΄τ.)
Νόστος (νεκρώσιμος): νόστος είναι η επιστροφή στην πατρίδα. Επειδή στην *Ιλιάδα* αυτή η επιστροφή πραγματοποιείται μόνο μετά την

πτώση του ήρωα στη μάχη, π.χ. του Σαρπηδόνα (Π 663 κ.εξ.) στη Λυκία και του Έκτορα (Ω 678 κ.εξ.) στην Τροία, ο νόστος αυτός χαρακτηρίζεται «νεκρώσιμος».

Βλ. σελ. 116-119, 121-123 (Ε΄τ.) κ.εξ.

Παρομοίωση: σελ. 164-170 (Ε΄τ.)

Πρόθεσις: σελ. 123-128 (Ε΄τ.), 156-160 (Ε΄τ.)

Προοικονομία (πρόρρηση): σελ. 112-117, 130-142 (Α΄τ.), 84-88 (Δ΄τ.)

Προοίμιο: σελ. 49-53, 63-65, 66-68 (Α΄τ.)

Τειχοσκοπία: σελ. 40-44 (Β΄τ.) κ.εξ.

Τίσις: σελ. 126-131 (Β΄τ.)

Τυπικός (αριθμός, επίθετο κτλ.): σελ. 69-71 (Α΄τ.)

Υβρις: σελ. 126-131 (Β΄τ.)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ (ΕΠΙΛΟΓΗ)

Αγαμέμνονας: σελ. 49-53 (Α΄τ.) κ.εξ.

**Αθηνά: σελ. 69-71, 131-136 (Α΄τ.),
129, 130, 136-137 (Γ΄τ.) κ.α.**

**Αίας ο Λοκρός: σελ. 28-30, 31-33
(Γ΄τ.)**

**Αίας ο Τελαμώνιος: σελ. 82-86 (Α΄τ.),
61-64, 65-67 (Β΄τ.),**

Αιθίοπες: σελ. 138 (Α΄τ.)

**Ανδρομάχη: σελ. 18-21, 23-25 (Γ΄τ.)
κ.εξ.**

Αινείας: σελ. 88-92 (Β΄τ.) κ.εξ.

Αντίλοχος: σελ. 80-83 (Β΄τ.)

Απόλλωνας: σελ. 58-61 (Α΄τ.) κ.εξ.

**Άργος: σελ. 58-61 (Α΄τ.), 115-117,
118-120 (Γ΄τ.)**

Άρης: σελ. 106-108 (Β΄τ.) κ.εξ.

Άρτεμη: σελ. 28-30, 31-33 (Γ΄τ.)

**Αστυάνακτας: σελ. 21-22, 23, 25-28
(Γ΄τ.)**

Ατρείδης: σελ. 49-53 (Α΄τ.) κ.εξ.
Αφροδίτη: σελ. 98, 103-105 (Β΄τ.)
κ.εξ.
Αχιλλέας: σελ. 82-86, 102-104, 108-109 (Α΄τ.)
Βαλίος: σελ. 80-84 (Δ΄τ.)
Βρισηίδα: σελ. 87-90 (Α΄τ.)
Γλαύκος: σελ. 6-10 (Γ΄τ.) κ.εξ.
Δαναοί: σελ. 63-65 (Α΄τ.) κ.εξ.
Δίας: σελ. 49-53, 131-136, 138, (Α΄τ.)
13-18 (Β΄τ.)
Διομήδης: σελ. 58-61 (Α΄τ.), 92-96,
99-100 (Β΄τ.)
Διώνη: σελ. 108-110,112-115, 119
(Β΄τ.)
Εκάβη: σελ. 131-135 (Β΄τ.) κ.εξ.
Έκτορας: σελ. 100-101, 106-107
(Α΄τ.), 18-21, 23-25 (Γ΄τ.)
Ελένη: σελ. 45-47, 50-51, 48-49, 51-
54 , 61-64, 65-67 (Β΄τ.)
Ελλάδα: σελ. 82-86 (Α΄τ.)
Ερινύες: σελ. 18-24 (Ε΄τ.)

**Ερμής: σελ. 108-110, 112-115, 119
(Β΄τ.) κ.εξ.**

Ήρα: σελ. 69-71, 131-136 (Α΄τ.)

Ήφαιστος: σελ. 22-28 (Β΄τ.) κ.εξ.

Ηώς: σελ. 106-108, 111-112 (Γ΄τ.), 6-10 (Ε΄τ.)

Θέτιδα: σελ. 122-124, 127-128 (Α΄τ.)

Ιδαίος: σελ. 73-74, 76-78 (Γ΄τ.)

Ιδομενέας: σελ. 82-86 (Α΄τ.)

Ίλιος: σελ. 33-36, 38-40 (Γ΄τ.) κ.εξ.

Ίρις: σελ. 45-47, 50-51 (Β΄τ.), 106-108 (Β΄τ.)

Κασσάνδρα: σελ. 116-119, 121-123 (Ε΄τ.)

Κεβριόνης: σελ. 57-61 (Δ΄τ.) κ.εξ.

Μενέλαος: σελ. 40-44 (Β΄τ.) κ.εξ.

Μούσα/-ες: σελ. 49-53 (Α΄τ.), 22-28 (Β΄τ.), κ.α.

Νέστορας: σελ. 100-101-106-107 (Α΄τ.) κ.α.

Νηρέας: σελ. 122-124, 127-128 (Α΄τ.)

Νηρηίδες: σελ. 28-30, 31-33 (Γ΄τ.)

Ξάνθος (άλογο): σελ. 80-84 (Δ΄τ.)

**Ξάνθος (ποταμός): σελ. 131-136
(Α΄τ.)**

**Οδυσσέας: σελ. 82-86 (Α΄τ.), 59-61,
65 (Β΄τ.), 106-108, 11-112 (Γ΄τ.)**

28-30, 31-33 (Γ΄τ.), 65-70 (Γ΄τ.)

κ.εξ.

Πάνδαρος: σελ. 76-79 (Β΄τ.) κ.εξ.

Πάρης: σελ. 40-44 (Β΄τ.) κ.εξ.

Πάτροκλος: σελ. 100-105 (Γ΄τ.) κ.εξ.

Πέργαμος: σελ. 43-44, 46-48 (Γ΄τ.)

Πηλέας: σελ. 124-130 (Α΄τ.)

Ποσειδώνας: σελ. 131-136 (Α΄τ.)

Πρίαμος: σελ. 100-101, 106-107 (Α΄τ.)

κ.εξ.

Σαρπηδόνας: σελ. 43-47 (Δ΄τ.)

Σθένελος: σελ. 76-79 (Β΄τ.)

**Σκάμανδρος: σελ. 131-136 (Β΄τ.), 21-
22, 23, 25, 28 (Γ΄τ.)**

**Σκαιές (πύλες): σελ. 48-49, 51-54
(Β΄τ.), 18-21, 23-25 (Γ΄τ.)**

Φθία: σελ. 82-86 (Α΄τ.)

Φοίβος: σελ. 22-28 (Β΄τ.)

Φοίνικας: σελ. 100-105 (Γ΄τ.) κ.εξ.

**Ωκεανός: σελ. 138 (Α΄τ.), 104-110
(Δ΄τ.), 123-127 (Δ΄τ.)**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 5ου ΤΟΜΟΥ

ραψωδία Υ

Περιληπτική αναδιήγηση7

ραψωδία Φ

Περιληπτική αναδιήγηση9

ραψωδία Χ

Περιληπτική αναδιήγηση12

στ. 247-39416

ραψωδία Ψ

Περιληπτική αναδιήγηση43

ραψωδία Ω

Περιληπτική αναδιήγηση46

στ. 468-67749

στ. 678-80587

Συνθετικές-δημιουργικές

και ανακεφαλαιωτικές εργασίες

για την *Ιλιάδα*.....132

Πίνακας όρων και θεμάτων	142
Πίνακας ονομάτων και τοπωνυμιών (επιλογή)	145

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.